

OVER TAAL

- 31** Interview
*Peter Taal: taalgebruikers vliegen de bocht uit -
Claudia Ruigendijk*
- 34** Taalwerk
*'Ma leidster, oe moe 'k ik da doen?' Een onderzoek naar het
(tussen)taalgebruik van kinderen in de jeugdbeweging -
Inge Van Lancker*
- 37** Taalkronkels
*De fiets en de vooruitgang in de (taal)wetenschap: is daar een
woord voor? - Karel Vissers*
- 38** Idioom & Co
*Van niet willen en van niet kunnen, en ook van moeten,
mogen en zullen - Bert Cappelle*
- 40** Broodje taal
Het busje komt zo - Karen De Loenen
- 42** Interview
Ba-bel, Vlaamse Tolken telefoon - Bruno Comer
- 45** Taalwerk
*Marnix Gijsen en Frans Verleyen: renaissance en barok -
Bruno Comer*
- 48** Dossier
*De zaak betreffende het huurgeschil, die vond ik heel leuk en
leerrijk - Karl Hendrickx*
- 51** Te boek
*Schelden in alle talen - Filip Devos
Teksten redigeren - Karl Hendrickx
Taaluitglijders - Filip Devos*
- 55** Column
Hersenen of niertjes? - Hugo Brouckaert
- 56** Quiz over taal
Test uw kennis van het Nederlands - Natalie Hulsen

Tijdschrift over taal,
tekst en communicatie

Interview

Peter Taal: taalgebruikers vliegen de bocht uit

CLAUDIA RUIGENDIJK

Niet alleen de Vlamingen, maar ook de Nederlanders klagen steen en been over de achteruitgang van het taalgebruik. En nu ook de professionele media steeds vaker fouten maken, is het einde pas echt zoek. Of maken we ons druk om niets? Peter Taal, eindredacteur van het Nederlandse NOS-journaal, heeft wel een idee.

Vroeger maakten redacteuren geen fouten?

Vast wel, maar ik denk zeker minder dan nu. Al waren er vroeger ook veel minder uitzendingen en er was natuurlijk geen internet. Er is nu meer nieuws dat sneller gebracht moet worden. En als je gehaast bent, maak je eerder fouten.

Dus taalfouten zijn geoorloofd, vindt u?

Dat hangt ervan af. Een verslaggever kan zich iets meer veroorloven, vind ik, als die tenminste zijn tekst ter plekke moet verzinnen. Dat geldt dan als verzachtende omstandigheid bij bijvoorbeeld het verkeerd gebruik van een uitdrukking, zoals 'een politicus die geen bord voor de mond neemt', zoals een correspondent op de radio zei. Dat is te vergelijken met alledaagse spreektaal, waarin mensen meer fouten maken dan op schrift. Maar van een bureauredacteur die de tijd heeft om zorgvuldig te formuleren mag en moet je meer verwachten. Uitgeschreven teksten voor een nieuwslezer of presentator moeten foutloos zijn.

Die corrigeert u dan ook geregeld?

Ja, dat is een belangrijk deel van mijn werk. Opvallend is wel dat sommige fouten blijven terugkomen. Om de paar weken stuurt de Taalcommissie van de NOS een

Taalmail aan alle redacteuren, met daarin redactionele taalafspraken en voorbeelden van taalfouten in uitzendingen. Maar mensen lezen die mails niet altijd even grondig, ben ik bang; ik denk dat sommigen even snel kijken of er een fout van hun hand in staat en opgelucht ademhalen als dat niet zo is. Haha. Nee, er zijn er zeker ook bij die er dingen uit halen. Die reageren nog wel eens verbaasd: 'Oh, ik wist niet dat je dat zo schrijft', terwijl ze toch een hoge opleiding genoten hebben. Dat verbaast me wel eens.

Het onderwijs gaat achteruit, bedoelt u?

Daar lijkt het wel op. Ik merk dat jonge redacteuren minder kennis hebben van grammatica en dat ze een

minder grote woordenschat hebben. Ze verhaspelen ook vaker uitdrukkingen. En mensen lezen minder boeken. Jammer is dat, want daarmee kun je je taalgevoel enorm ontwikkelen. Ik juich zoiets als *Wordfeud* dan ook van harte toe. Het is geweldig hoe mensen die misschien nooit zo met taal bezig geweest zijn ineens uren per dag hun woordenschat aan het vergroten zijn.

Ik juich zoiets als *Wordfeud* dan ook van harte toe. Het is geweldig hoe mensen die misschien nooit zo met taal bezig geweest zijn ineens uren per dag hun woordenschat aan het vergroten zijn.

Is het eigenlijk erg dat er op radio en tv taalfouten worden gemaakt?

Je kunt natuurlijk twisten over wat 'fout' is: elke taalvernieuwing begint als taalfout. En taalvernieuwing op zich juichen wij van harte toe. Alleen, wij zijn niet de initiators. Als een taalverandering nog niet in de taaladviesboeken staat, dan gebruiken wij 'm ook niet. Je zult een nieuwslezer dus nooit *hun hebben* horen zeggen, terwijl dat in de omgangstaal steeds meer voorkomt. De NOS heeft toch een voorbeeldfunctie. Mensen gaan ervan uit dat het journaal laat horen en zien hoe het hoort.

En is dat zo?

Het zou in ieder geval zo moeten zijn. Al is 'hoe het hoort' dus discutabel. Een aantal taalstudenten uit Vlaanderen heeft een tijdje terug nog teksten van ons opgevraagd, omdat ze voorbeelden nodig hadden van correct taalgebruik. Dat laat wel zien dat mensen verwachten dat wij het goed doen. En ook: elke fout, verhaspeling of verkeerd uitgesproken woord wordt door kijkers en luisteraars opgemerkt. Moet je maar eens kijken hoeveel e-mails er na een uitzending binnenkomen. 'Dat valt me toch tegen. Dit had ik uitgerekend van de NOS niet verwacht', dat soort dingen.

Terecht?

Soms. De meeste fouten halen de eindredacteuren er natuurlijk wel uit, maar ons ontglipt wel eens wat. Dat zijn overigens niet altijd schokkende zaken. Er is een man die elke keer als wij het woord 'kapot' in een uitzending gebruiken, een e-mail stuurt met de suggestie om voortaan te spreken van 'defect' of 'stuk', omdat hij 'kapot' en 'kapotje' alleen kent in de betekenis van 'condoom'. Tsjja, zo'n man gaan we geen excuses aanbieden ...

Gelukkig zijn er ook luisteraars en kijkers met een interessante visie of suggestie die je aan het denken zet. Ik heb nu een e-mail-discussie met Jan Stroop, niet de minste taalkundige. De NOS gebruikt volgens hem de verkeerde werkwoordvolgorde van hulpwerkwoord en voltooid deelwoord: de rode. De plaats waar het lijk *is gevonden*. Hij pleit voor de groene volgorde: de plaats waar het lijk *gevonden is*. Maar ik geef de voorkeur aan het voltooid deelwoord aan het eind, want zo creëer je meer spanning in de zin. Geen van beide volgordes is overigens fout, het is echt een stijl- en smaakkwestie.

Ook was er eens een luisteraar die voorstelde om voortaan niet meer te spreken van een aardbeving van 6,7 *op de schaal van Richter*, maar van 6,7 *Richter*. Een geweldig idee. Lekker kort en krachtig, net als 8 *Beaufort*. Niemand heeft het ooit over een windkracht van 8 *op de schaal van Beaufort*. Maar het is helaas niet aan ons om daarmee te beginnen. Dat mogen meteorologen eerst zelf doen.

De meest voorkomende fouten op de redactie?

Een van de spelers die *is* geselecteerd. Dat moet *zijn* zijn, want het gaat om de spelers. Wat daarna komt, moet wel in enkelvoud: een van de spelers die *zijn* geselecteerd, *maakte* een doelpunt. Iets vergelijkbaars wat ik vaak tegenkom: de bewoners mochten naar hun *huizen* terug. Dat moet zijn: hun *huis*. Tenzij het om grootgrondbezitters gaat, die meer dan één huis hebben.

En de 'haarziekte'. Het bedrijf en *haar* medewerkers. Dat is fout, want het bedrijf is onzijdig en onzijdige woorden krijgen een mannelijk verwijswaard. Ik voer hier fel campagne tegen en ga daarin zelfs zo ver dat ik mensen aanraad om ook naar vrouwelijke woorden met *zijn* te verwijzen. De vereniging en *zijn* leden, want in spreektaal zegt niemand hier meer *haar*. Waarom zouden wij dat dan wel doen? Taalkundigen hebben al voorspeld dat het hele woordgeslacht uit de Nederlandse taal gaat verdwijnen. In Vlaanderen denken mensen daar trouwens anders over. Maar is het de stoel en haar poten? Ik zou het echt niet weten. Hoe dan ook heeft het iets vormelijks, aanstellerigs en ouderwets, dat ge-haar.

Spreektaal als richtlijn dus.

Absoluut. Er mailen ook wel eens mensen naar de NOS die ons erop wijzen dat het niet *ongedierte* is, maar *plaagdieren*. En geen *piloot*, maar *gezagvoerder*. Maar zo praten mensen niet, dus wij ook niet. Daarbij is er sowieso sprake van een overgang naar lossere taalgebruik. Er zijn alleen nog wat ambtenaren en verzekeraars die vasthouden aan dat stoffige taalgebruik, maar verder is iedereen in

zijn communicatie informeler en rechtstreekser geworden. Daar doen wij graag aan mee, ook in geschreven teksten. Vlotte spreektaal leest nu eenmaal ook prettig.

Voor sommige redacteurs is dat nog lastig hoor. Die hebben zichzelf tijdens hun opleiding misschien een wetenschappelijk taaltje aangeleerd. En dan schrijven ze ineens: *er vonden vele ongelukken plaats*. Waarom niet *veel*? Oh ja, zeggen ze dan. En ongelukken *gebeuren* toch gewoon?

De kijker en luisteraar centraal.

Precies. Sommige redacteurs beginnen een nieuwsbericht nog steeds institutioneel: de Tweede Kamer heeft zus of zo besloten.

Nee, zet het belang van het nieuws voor de mensen voorop: de hypotheekrenteaftrek wordt afgeschaft, ik verzin maar iets. Dat de Tweede Kamer dat besloten heeft, komt later wel. Of clichés.

De politie trof ter plaatse drie dodelijke slachtoffers aan. Vreselijk. Zeg gewoon: de politie vond daar drie doden, en je bent klaar. Helaas hebben we door de hoge werkdruk nauwelijks tijd om alle teksten op die manier nog wat te verfraaien. Eigenlijk moeten we een corrector aanstellen die dat kan doen.

Maakt u zelf wel eens fouten?

Natuurlijk. Bijvoorbeeld van die typische bewerkingsfouten. Dat je een zin omgooit om er een fout uit te halen en dat er dan per ongeluk iets uit de oorspronkelijke zin blijft staan. Dat zie je in kranten ook veel. Maar een dt-fout zul je mij niet snel zien maken, nee. Waar ik trouwens altijd even goed bij moet nadenken, is het werkwoord missen. Ik ben geneigd te zeggen: er mist iets. Maar dat moet zijn: er ontbreekt iets. Een andere eindredacteur heeft mij daar ooit eens op gewezen en ik moet er nog altijd op letten dat ik het goed schrijf.

Elke taalvernieuwing begint als taalfout, maar niet elke taalfout is een taalvernieuwing ...

Dat denk ik. Neem het te letterlijk vertalen uit het Engels dat hand over hand toeneemt. *Dit was de meest leuke en meest onvergetelijke vakantie ooit*. Onzin. Het is gewoon *de leukste en onvergetelijkste vakantie*. Zo'n verandering is geen verbetering, want we hebben al een prima oplossing voor de overtreffende trap. Misschien is

het de zucht naar overdrijving, overbeklemtoning. Mensen willen graag heel nadrukkelijk zijn omdat ze bang zijn dat ze anders niet gehoord worden. Hetzelfde gebeurt in zinnen als: *hij kondigde van tevoren aan*. Aankondigen doe je altijd van tevoren.

En dan dat modieuze babbeltaaltje: ik had echt zo iets van. Dat is een vertaling van het Engelse *I went like*. Overbodige woorden, ook in het Engels. Je kunt gewoon zeggen: ik dacht zus of zo. Wat je ook vaak hoort: *een soort van*, een vertaling van het Engelse *a sort of*. In het Nederlands hoor je *van* weg te laten en direct daarna het zelfstandig naamwoord te noemen: een soort rotonde. Begrijp me niet verkeerd, ik vind niet dat we het Engels moeten weren. Maar gebruik het alleen als er geen goed Nederlands alternatief voorhanden is, dan heeft het zin. Maar ja, hou het maar eens tegen.

Een man stuurt ons elke keer als wij het woord 'kapot' gebruiken een e-mail met de suggestie om voortaan te spreken van 'defect' of 'stuk', omdat hij 'kapot' en 'kapotje' alleen kent in de betekenis van 'condoom'.

Is al die ophef over taalverloedering dan toch voor niets?

Deels. Ik vind het wel jammer dat er steeds minder zorgvuldig met taal wordt omgesprongen. Mensen mogen wel iets meer hun best doen, zeker als ze voor professionele media werken. Aan de andere kant is het ook prettig dat er steeds meer mag. De Witte Spelling is een uitkomst. Een tussen-n of tussenstreepje? Doe wat je gevoel je ingeeft en wat goed is voor de leesbaarheid. Daar sta ik achter. Minder prettig is dat woordenboeken steeds nieuwe betekenissen toevoegen, terwijl je zo'n boek juist raadpleegt om zekerheid te krijgen. *Vermeend* betekende vroeger 'niet wat het voorgeeft te zijn'. Een vermeende vriend is geen vriend. Maar nu staat er in Van Dale ook 'vermoedelijk' bij. *Vermeend* verschuift in betekenis dus naar 'verondersteld', het Engelse *alleged*. Dat is voor ons in zo'n soort van overgangsfase naar een nieuwe betekenis vervelend, omdat je zoekt naar vastigheid. Vanwege die onduidelijkheid hebben wij dit woord uit het NOS-vocabulaire geschrapt en adviseren wij: vermijd *vermeend*.

U zei soort van.

Oh echt? Haha. Kijk, zo zie je maar dat zelfs een eindredacteur van het jaartal niet onfeilbaar is. Maar ja, dit is geïmproviseerde spreektaal. Dan mag het, hè?

Taalwerk

'Ma leidster, oe moe 'k ik da doen?' Een onderzoek naar het (tussen)taalgebruik van kinderen in de jeugdbeweging

INGE VAN LANCKER

Hoewel over tussentaal, het Verkavelingsvlaams, het soapvlaams of de 'oe-moe-'k-ik-da-doen'-taal de laatste decennia al vele liters inkt gevloeid zijn, blijft er nog veel onduidelijkheid over het informeel gesproken Nederlands in Vlaanderen. Hoe ziet die tussentaal er precies uit? En wie spreekt ze? Kunnen we ervan uitgaan dat Vlaamingen telkens duidelijk switchen van standaardtaal naar tussentaal wanneer ze in een informele situatie terechtkomen? Door een gebrek aan goede corpora blijven deze vragen voorlopig nog onbeantwoord. In een micro-sociolinguïstische studie naar het (tussen)taalgebruik van kinderen in de jeugdbeweging probeerden we een aantal hiaten in onze kennis van het Vlaamse taallandschap op te vullen. We vroegen ons af welke kenmerken van tussentaal de kinderen gebruiken, hoe vaak ze dat doen, in welke situaties en waarom.

Het onderzoek

Aan de hand van een case-study naar het taalgebruik van een aantal kinderen in een jeugdbeweging in Mater (een dorp in de Vlaamse Ardennen) probeerden we deze vragen te beantwoorden.

In een eerste fase verzamelden we informatie over de talige achtergrond van alle leden van de 'jongknepen' – dat zijn de 9- tot 10-jarigen – en hun ouders aan de hand van een mondelinge bevraging en een schriftelijke enquête. Aan de hand van die verzamelde informatie stelden we voor elk kind een talig profiel op. De profielen bevatten informatie over de geboortedatum, het geslacht, het aantal broers en/of zussen, de woonplaats en de school van het kind en de talige achtergrond van het kind en de ouders.

Zeven kinderen met een gelijkaardig profiel werden geselecteerd voor verder onderzoek. Het taalgebruik van deze zeven kinderen werd in drie verschillende situaties geregistreerd. Eerst werd een korte opname gemaakt van de kinderen die het gezelschapsspel *Taboe* spelen tijdens een activiteit van de jeugdbeweging. In het spel *Taboe* moeten de deelnemers proberen zo veel moge-

lijk woorden te omschrijven binnen de twee minuten, zonder daarbij een aantal 'taboewoorden' te gebruiken. Daarnaast registreerden we ook het taalgebruik van de kinderen tijdens een volledige activiteit van de jeugdbeweging (twee uur). Om ook de vergelijking te kunnen maken met hoe de kinderen thuis spreken, namen we hun taalgebruik op tijdens een maaltijd met het gezin (vijftien minuten).

Al deze opnames werden orthografisch getranscribeerd. Dat wil zeggen dat we probeerden de uitspraak zo goed mogelijk te benaderen met de klassieke spelling. In de transcripties gingen we op zoek naar tien kenmerken van tussentaal, in te delen in vier categorieën:

Fonologische kenmerken:

- Fonologische alternanties in de functiewoorden *da(t)*, *wa(t)*, *nie(t)* en *me(t)*
Ik doe da nie? Van wie is dad ier?
- Deletie van de eindconsonant in *goe(d)* en *ma(ar)*
Ma ik snap da nie goe.
- *H-procope*
'k Eb aar getackeld.

Morfo-fonologische kenmerken:

- Diminutiefsuffix *-ke*
Oei, ballekes.
- Syllabering van de *-en*
'k Ga 't nie zeggn.

Morfo-syntactische kenmerken:

- Flexie in adnominale woorden
Moete wij den onzen dan nie bij u doen?
- Persoonlijk voornaamwoord van de tweede persoon enkelvoud
Ge moet da vangen è.
- Imperatief met *-t*
Geeft die ring!

Syntactische kenmerken:

- Gebruik van de expletieve complementeerder *da(t)*
Ma nee, toon et gewoon oe da ge 't doet.
- *Voor* en *van* in beknopte bijzinnen:
Voor ne keer de beenn te strekkn.

Voor elk kenmerk werd vervolgens geteld hoe vaak het voorkwam in een bepaalde opname en hoe vaak de stan-

daardtalige dan wel de tussentalige variant gebruikt werd. Op die manier berekenden we voor elk van de tien kenmerken per kind per opname een tussentaalscore. Het gewogen gemiddelde van al deze percentages resulteerde in een tussentaalindex per kind per opname.

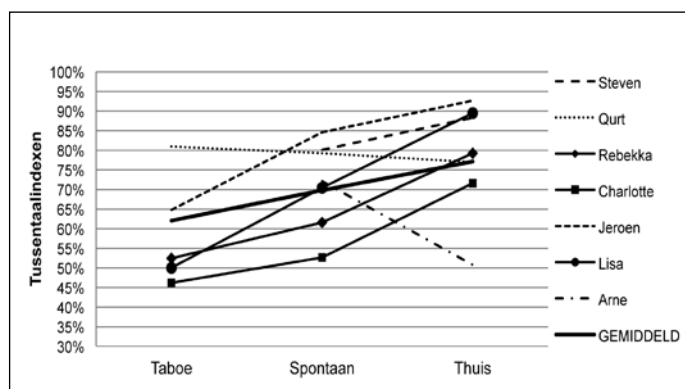
De resultaten

Het onderzoek toonde aan dat de kinderen voor de geselecteerde kenmerken heel vaak de tussentalige variant gebruikten in hun informele spreektaal. In tabel 1 zijn de tussentaalindexen weergegeven voor de verschillende kinderen in verschillende situaties. De gebruikte namen zijn fictief.

	Taboe	Spontaan	Thuis	Gemiddeld
Steven	/	80,16%	88,24%	80,79%
Jeroen	64,71%	84,51%	92,63%	85,14%
Qurt	80,95%	79,18%	77,92%	79,03%
Lisa	50%	70,78%	89,47%	70,09%
Rebekka	52,38%	61,57%	79,25%	63,32%
Arne	/	72,05%	50,72%	69,68%
Charlotte	46,15%	52,61%	71,54%	54,86%
Gemiddeld	62,02%	69,78%	77,08%	

Tabel 1: Tussentaalindexen voor de zeven onderzochte kinderen in de drie onderzochte situaties

Maar de frequentie van tussentalige varianten hing duidelijk af van de spreek situatie waarin de kinderen zich bevonden. Zo bleek dat ze tijdens *Taboe* min of meer hun best deden om zo weinig mogelijk tussentaal te gebruiken, maar dat hun taalgebruik gemiddeld al iets tussentaliger werd tijdens een activiteit van de jeugdbeweging. De hoogste tussentaalfrequenties konden in de thuissituatie worden geregistreerd. Die tendensen zien we in grafiek 1.

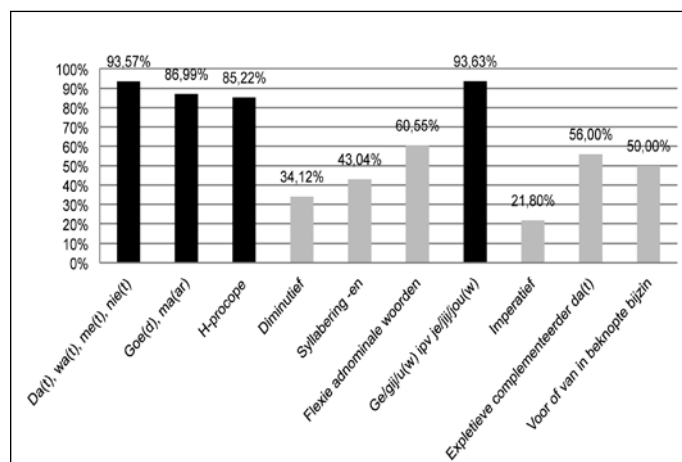
Grafiek 1: Tussentaalindexen onderzochte kinderen in verschillende situaties

Vermoedelijk gebruikten de kinderen minder tussentaal tijdens *Taboe* omdat ze zich alleen tot de volledige groep richtten in deze

situatie. De kinderen beseften dat hun taalgebruik in de 'spotlights' stond, waardoor ze dachten dat standaardtalig(er) taalgebruik verwacht werd van hen. Tijdens een gewone activiteit van de jeugdbeweging en zeker thuis stonden de kinderen en hun taalgebruik veel minder in het middelpunt van de belangstelling. Daardoor voelden ze zich meer ontspannen en gebruikten ze de gewone variëteit voor informele situaties, namelijk tussentaal.

Uit de grafiek blijkt ook een verschil tussen jongens en meisjes. De meisjes (volle lijnen) haalden in het algemeen (iets) lagere scores voor tussentaalgebruik dan de jongens (stippellijnen) in grafiek 1. De enige jongen die thuis veel algemener spreekt dan eender welk meisje is Arne. Dat is mogelijk te verklaren door een andere attitude ten opzichte van de verschillende variëteiten van het Nederlands. We vermoeden dat de meisjes tussentaal als de meest 'gewone' variëteit beschouwen, die ze thuis spreken, maar die ze zo veel mogelijk achterwege proberen te laten in de communicatie met personen die niet tot de familie behoren. Voor Arne geldt vermoedelijk een omgekeerde situatie. De ouders van Arne gaven in de schriftelijke enquête aan dat Arne thuis steeds Algemeen Nederlands spreekt. Ook uit de analyse van de opname in een thuis situatie bleek dat Arne thuis relatief weinig tussentaal kenmerken gebruikt. Onder invloed van het taalgebruik van de andere jongens (en meisjes) gebruikt Arne tijdens een activiteit van de jeugdbeweging echter meer tussentaal. Het is niet duidelijk of hij dat doet om zichzelf te profileren tussen de jongens van de jeugdbeweging of om net niet op te vallen als standaardtaalspreker.

Welke tussentaal kenmerken gebruiken deze kinderen dan? Grafiek 2 toont de tussentaalscores voor alle kinderen samen. De kinderen gebruiken dus – net zoals de respondenten uit eerder onderzoek (De Ridder, 2007, Lemahieu, 2008 en Van Gijssel et al., 2008) – vooral fonologische kenmerken van tussentaal en de tussentalige variant van het persoonlijk voornaamwoord in de tweede persoon enkelvoud. De staafdiagrammen van deze kenmerken zijn in grafiek 2 in het zwart gekleurd.

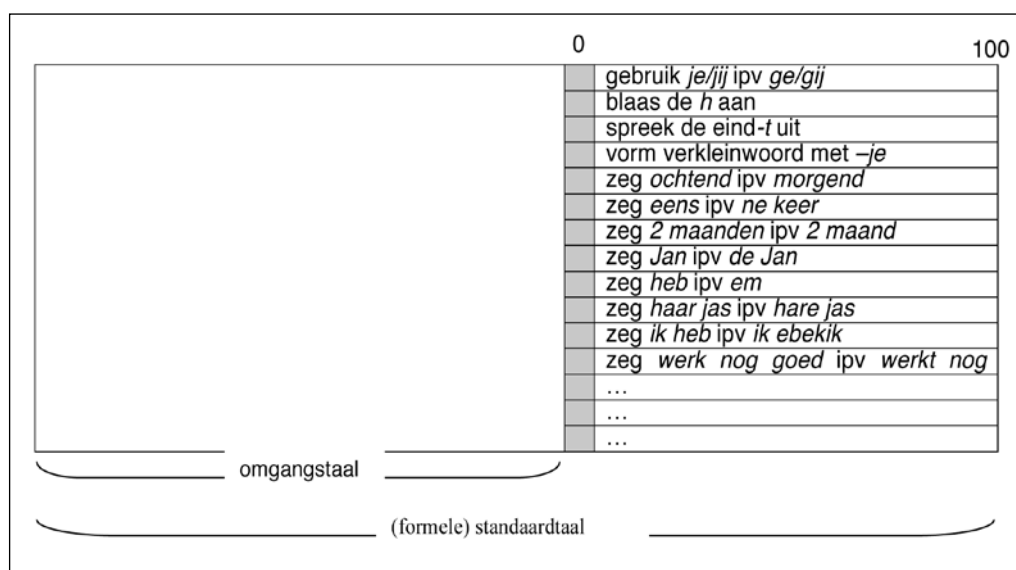

Grafiek 2: Totale tussentaalscores kwantitatief onderzochte kenmerken

Als je naast de tussentaalscores ook kijkt naar de situaties waarin tussentaal kenmerken werden gerealiseerd, dan bleek dat er haast

nooit erg bruuske codewisselingen plaatsvonden, maar veeleer geleidelijke. In dit opzicht bevestigt het onderzoek het schuifknoppenmodel van De Caluwe (2009) (zie figuur 1). De grijze hokjes in dat model stellen schuifknoppen voor. Wanneer pure omgangstaal te horen is, staan alle schuifknoppen op 0. Wanneer pure standaardtaal te horen is, staan alle knoppen op 100. In het concrete taalgebruik van een persoon zullen de knoppen wellicht nooit helemaal op 0 of op 100 staan. Wanneer iemand bijvoorbeeld zijn best doet om zo standaardtalig mogelijk te spreken, dan zullen heel wat schuifknoppen dicht bij of op 100 staan. Dan zal die persoon bijvoorbeeld altijd *fiets* zeggen in plaats van *velo*. Andere schuifknoppen zullen zich ergens tussen de twee polen bevinden. Hoewel die persoon dus zijn best doet om standaardtaal te spreken, zal hij de *d* in *goed* nu eens uitspreken en dan weer niet.

De onderzochte kinderen beheersen zowel tussentaal als standaardtaal. Uit de opnames bleek dat de kinderen hun schuifknoppen in de richting van de standaardtaal dan wel in de richting van de tussentaal schuiven, afhankelijk van de situatie. Tijdens het spelen van het spel *Taboe* bijvoorbeeld schoven de meeste kinderen een aantal knoppen in de richting van de standaardtaal. Lisa sprak bijvoorbeeld ongeveer 50% van de *h's* uit tijdens *Taboe*, terwijl slechts in 10% van de gevallen een *h* te horen was op haar opname van een activiteit van de jeugdbeweging.

Figuur 1: Schuifknoppenmodel De Caluwe (2009)

Die situationele veranderingen kunnen heel subtiel zijn en kunnen elkaar snel opvolgen in de tijd. Binnen de macrosituatie *Taboe* waren soms ook nog een aantal microsituaties te onderscheiden die steeds voor het verschuiven van een aantal knoppen zorgden. Een sprekend voorbeeld is de zin ‘**Het** doet... mag ek **et** geluid zeggen?’ van Jeroen. In het eerste deel van de zin begint Jeroen aan de beschrijving van een woord (namelijk *schaap*) en spreekt hij de *h*- uit. Maar hij onderbreekt zichzelf om nog snel iets te vragen aan de leidster, waarbij hij de *h*- laat vallen. Na deze korte onderbreking schakelt hij opnieuw over op de standaardtalige uitspraak en zegt hij: ‘**Het** doet mèèè.’ De schuifknop wordt in nog geen 6 seconden tijd dus verschoven van (meer) standaardtaal naar (meer) tussentaal en opnieuw naar (meer) standaardtaal.

Hoe dan ook, de hoge tussentaalindexen van de kinderen voor alle situaties samen lijken erop te wijzen dat tussentaal voor deze kin-

deren de norm is in informele situaties. Maar de kinderen kennen ook andere variëteiten van het Nederlands en ze kunnen die imiteren om er een bepaald effect mee te creëren. Zo sprak Qurt na een speluitleg de eind-*t* van *wat* nadrukkelijk uit in **Wat moeilijk!**. Goed wetende dat hij op die manier een variëteit van het Nederlands (het AN) gebruikte die niet paste in die concrete informele situatie, zorgde het kind voor een bepaald effect, namelijk ironie.

Conclusie

Uit de studie van het taalgebruik van een beperkte groep Vlaamse kinderen is gebleken dat wat gewoonlijk ‘tussentaal’ genoemd wordt niet meer weg te denken is uit dat taalgebruik. Maar wanneer we de kinderen observeren in verschillende situaties, dan zien we dat het aantal tussentaalkenmerken in hun taalgebruik afhangt van de spreeksituatie waarin ze zich bevinden. De kinderen bleken goed te beseffen dat specifieke situaties samengaan met een bepaald soort taalgebruik. Uit de data bleek evengoed dat de kinderen maar al te goed weten wat ‘normatief’ taalgebruik is. Ze maken immers creatief gebruik van dat soort taalgebruik om bepaalde effecten te creëren.

Literatuur

De Caluwe, J. (2009), ‘Tussentaal wordt omgangstaal in Vlaanderen’. In: *Nederlandse Taalkunde*, 14, blz. 8-25.
 De Ridder, F. (2007), *Vlaamse tussentaal op televisie: een analyse van het fictieve reportageprogramma In de gloria*. Onuitgegeven masterscriptie. Universiteit Gent.
 Jaspers, J. (2006), ‘Marokkaanse jongens en het Algemeen Nederlands. Substandaardisering als sociale onderhandeling.’ In: *Nederlandse Taalkunde*, 11-3, blz. 258-285.

Lemahieu, G. (2008), *Tussentaal in spontane conversaties van Vlaamse jongvolwassenen (18- tot 24-jarigen)*. Onuitgegeven masterscriptie. Universiteit Gent.
 Van Gijssel, S., D. Speelman en D. Geeraerts (2008), ‘Style shifting in commercials’. In: *Journal of Pragmatics*, 40, blz. 205-226.

Inge Van Lancker studeerde in 2011 af als Master in de taal- en letterkunde: Nederlands - Spaans aan de Universiteit Gent. Nu volgt ze de Specifieke lerarenopleiding en bereidt ze een onderzoeksproject (FWO) voor over het (tussentaal)gebruik van leerlingen, leerkrachten en omkaderend personeel op een middelbare school in Oudenaarde.

e-mail: inge.vanlancker@ugent.be

Taalkronkels

De fiets en de vooruitgang in de (taal)wetenschap: is daar een woord voor?

KAREL VISSERS

ries van onze taal.

Tientallen theorieën deden de ronde over het woord: dat het een klanknabootsing zou zijn, dat het afgeleid werd van een dialectwoord *vietsen*, of misschien van een achternaam. Maar geen enkele theorie was echt bevredigend, dus beschouwden etymologen de herkomst van het woord als onbekend. Professoren Luc De Grauwe en Gunnar De Boel van de UGent hebben nu een samenhangende theorie die de herkomst van het woord kan verklaren.

Kort gezegd, komt hun theorie hierop neer: het Franse leenwoord *vélocipède* zou in het Duits geherinterpreteerd zijn als *Vize-P(fe)r(d)* (surrogaatpaard). Zo'n etymologische herinterpretatie komt wel vaker voor, denk bijvoorbeeld aan het Nederlandse *kattebelletje* (van het Italiaanse *cartabella*) of *hangmat* (van het Spaanse *hamaca*, op zijn beurt aan het Taíno ontleend). Het zo verduitsde *Vizepferd* zou op zijn beurt dan weer ingekort zijn tot *Vize*, dat in bepaalde streken uitgesproken wordt als *fiets*. Nog steeds komen overigens *Fitz* en *Fietse* voor in sommige Duitse dialecten.

Alzo argumenteerden de Gentse professoren. En weg is het mysterie. Het bekoorlijk raadselachtige *fiets* is nu plots een koel surrogaatpaard geworden. Sommigen vonden het een reden om euforisch te zijn. Zelf vind ik het eerlijk gezegd wel een beetje jammer. Mysteries hebben zo hun charme. En als het raadselachtige, het mysterieuze verdwijnt, dan verdwijnt metterdaad ook de bijgaande bekoring. Of ben ik de enige die dat vindt?

In elk geval, charme of geen charme, zo werkt de wetenschap niet. Zelfs taalwetenschap niet. De wetenschap is

rationeel en gevoelloos, trekt zich van charme niets aan en streeft enkel vooruitgang, meer kennis, na – en dus net *minder* mysteries. Mysteries en raadsels horen thuis in spannende boeken, maar niet in de wetenschap.

Alleen door mysteries te ontmaskeren, gaat de samenleving vooruit. Stel je voor dat niemand ooit het raadselachtige ontstaan van vuur had doorgrond: dan hadden we eeuwig in de kou gezeten. Of stel dat niemand zich ooit in de wetten van de dynamica verdiept had: er zouden nooit fietsen geweest zijn.

Bovendien doen we er goed aan te beseffen dat dit zeker niet het einde van de linguïstiek betekent. Het bewijs van De Grauwe en De Boel, hoe onderbouwd ook, mag zeker geen dogma zijn, maar een aanleiding om opnieuw, telkens opnieuw de strijd tussen de theorieën aan te gaan. Want ook dat is wetenschap: een darwinistische strijd tussen ideeën, theorieën, waarbij zich telkens nieuwe en steviger onderbouwde theorieën ontwikkelen.

De theorie van De Grauwe en De Boel is eigenlijk op zich niet zo nieuw: tenminste het idee dat *fiets* een verkorting van een verbastering van *vélocipède* was, komt al langer voor. De sterkte van hun hypothese is dat zij nu voor het eerst ook een logische verklaring voor de overgang tussen die twee woorden gevonden hebben. Puur klankmatig is de *t* van *fiets* in het Nederlands immers moeilijk te verklaren. Maar met een omweg via het Duits lijkt alles plots veel logischer: in het Duits wordt de *c* van *vélocipède* immers als *ts* uitgesproken. De herinterpretatie als *Vizepferd* en vervolgens de verkorting verklaren dan de rest van de evolutie.

Toch heeft de hypothese ook zeker haar zwakke punten. Het is bijvoorbeeld niet helemaal duidelijk hoe het Duitse dialectwoord in het Nederlands terechtgekomen is. Maar belangrijker nog: het woord *Vizepferd* is nergens geattesteerd. Het is en blijft een reconstructie, niet meer dan dat.

Niets belet dus dat iemand anders morgen met een betere theorie komt.

Idioom & Co

Van niet willen en van niet kunnen, en ook van moeten, mogen en zullen

BERT CAPPELLE

'Wij hadden u wel eens naar haar willen zien durven blijven staan gluren', vinden we in Hugo Brandt Corstius' Opperlandse Taal- en Letterkunde, de nog steeds onovertroffen collectie van taalcuriositeiten in het Nederlands. In zijn reeks van infinitieven betekent elk werkwoord wat het móet betekenen. Gelukkig maar, want anders begrepen we deze zin helemaal niet. Maar willen, kunnen en andere zogenaamd modale werkwoorden durven wel eens iets anders gaan uitdrukken dan wat ze normaal betekenen.

Om te beginnen wil ik het over *willen* hebben. Heb je er al eens op gelet hoe mensen er soms heel gemakkelijk van uitgaan dat de toehoorder iets niet wil weten? Hoe kan de spreker nu in godsnaam met zekerheid uitmaken wat de toehoorder wel of niet wil weten? Het meest ergerlijke is dat degene die zoiets zegt, vaak doodleuk ingaat tegen wat hij eerst claimt de wil van de toehoorder te zijn. Uit menig blog blijkt dat de uitdrukking *dat wil je niet weten* inderdaad vaak heel irritant wordt gevonden. Ter illustratie: *'Wat ik gister toch heb meegeemaakt, dat wil je niet weten. Mijn zoon kwam thuis met zijn vriendin, met hun wasgoed van drie weken vakantie. En wat er daarna gebeurde, dat wil je helemaal niet weten.' Nee. En dus luisterde ik niet* (www).

Uitdrukkingen waarin *willen* alleszins geen wens aan geeft, zijn *Het verhaal wil ...*, *De overlevering wil ...* en *Het toeval wil ...* Het toeval wil helemaal niks en daarom is het ook het toeval. Ook aan het weer kennen we soms een wil of onwil toe, bijvoorbeeld als we zeggen dat *het maar niet wil regenen*. En als we iemand afsnauwen met 'Wil je wel eens je kop houden', dan verwachten we niet

meteen als antwoord te krijgen: 'Oh, ja, dat wil ik inderdaad heel graag!'

Je mag blij zijn

Wanneer mensen net vernemen dat iets het geval is, dan gebeurt het soms dat ze antwoorden dat zulks onmogelijk is, wat letterlijk gezien neerkomt op zeggen dat de eerste spreker zich vergist of liegt: *Toen ik vertelde dat ik nog steeds geen Noorderlicht had gezien, zei hij: 'Wat?! Dat kan niet. Als je in Finnmark bent, moet je zeker een keer het Noorderlicht gezien hebben. Dat gaan we per direct regelen. NU!'* (www). Het mag duidelijk zijn dat de tweede spreker niet écht bedoelt dat iets niet kan kloppen. In dit voorbeeld zou hij dan immers geen actie ondernemen om de aangesprokene toch een keer het noorderlicht te laten zien. Het gaat dus gewoon om een sterke uiting van verbazing, en de spreker bedoelde dus: 'Dat mag niet' of 'Dat zou niet mogen zijn'. Zeggen dat het niet kan, is daarom een overdrijving, die trouwens niet eigen is aan het Nederlands (*Ce n'est pas possible; That can't be true*).

Dat *kunnen* toestemming kan uitdrukken, is niet verwonderlijk, want als je iets toelaat, dan maak je het mogelijk. Maar als je de toestemming tot iets geeft, wordt normaliter verondersteld dat de aangesprokene de toegestane actie graag zou uitvoeren. Aan die voorwaarde wordt niet altijd voldaan: *Je kan de boom in. | Ze kunnen de pot op. | Hij kan m'n reet (m'n kloten/ze) kussen (likken)*.

Ook het modaal werkwoord *mogen*, dat in essentie toestemming uitdrukt, begeleidt vaak handelingen waar de aangesprokene wellicht helemaal geen zin in heeft: *'Je mag je dienstuniform aantrekken', zei ik haar 'en je mag dan beginnen met het afruimen van het achterdek en*

daarna begin je met het bereiden van een uitgebreide brunch voor ons allen' (www). Er zit ook weinig echte toestemming in *Je mag blij zijn als/dat ...*, *Je mag van geluk spreken als/dat ...* en *Je mag jezelf gelukkig prijzen als/dat ...*: dit zijn conventionele understatementen voor: 'wees blij als/dat ...'.

Soms vraagt de spreker toestemming terwijl dat helemaal niet nodig is of zelfs niet kan: *Mag ik u welkom beten op mijn nieuwe website?* Niettemin vind ik de mededelende variant nog vreemder: *Ik mag u hartelijk welkom beten in mijn duistere hol vol warme, wuftige vertelsels* (www).

Je kan het maar beter accepteren

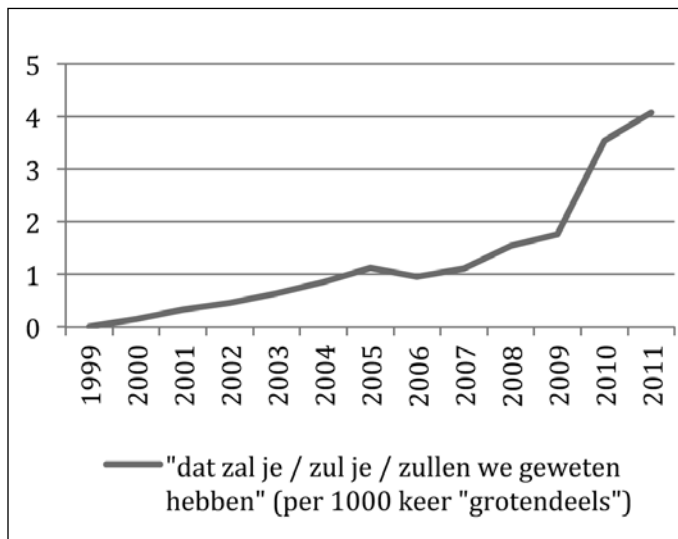
Kunnen wordt, in combinatie met (*maar*) *beter* of (*maar*) *best*, ook soms in raadgevingen of waarschuwingen gebruikt: [*Gisteravond speelden Chelsea en Manchester City de topper in de Engelse Premier League.*] *De Blues hadden voor de partij tien punten achterstand op het team van Vincent Kompany en konden dus maar best winnen als ze hun titelambities nog niet wilden opbergen* (www). Of: *Je kunt maar beter uitkijken voor alleenstaande vrouwen van middelbare leeftijd* (www). Een affiche die ik enkele jaren geleden eens zag, combineerde dit adviserende gebruik met de letterlijke betekenis van het werkwoord: *EHBO: je kan het maar beter kunnen*.

Het woordje *maar* slaagt erin ook de betekenis van *moeten* een draai te geven. Het onderwerp is dan altijd *je*, en deze vaste uitdrukking geeft weer dat de situatie waarnaar de context verwijst allerm minst evident is: *Je moet het maar kunnen!* / *Je moet het maar aandurven!* / *Je moet het lef maar hebben!* / *Je moet het maar moeten doen!* In deze laatste zin is ook *zal/zult* mogelijk, dat we kennen van zinnen als *Je zult maar met hem getrouwd zijn!*, *Het zal je maar overkomen!* of *Het zal je kind maar wezen!* Met deze halfopen vaste uitdrukkingen roepen we het onbehaaglijke en meteen te verwerpen denkbeeld op dat de situatie betrekking heeft op onszelf en/of onze aangesprokene.

Zullen verwijst inderdaad niet altijd naar een toekomstige situatie (*Hij zal gisteren wel te lang op café gehangen hebben*). Anderzijds is er naast een betekenisaspect van stellige zekerheid wel een verwijzing naar de toekomst – of, correcter, naar een verleden in de toekomst – in de toevoeging ... en *dat zal/zul je* (of *zullen we*) *geweten hebben*, zoals in *Turnhout is dé rock-'n-rollhoofdstad van België en dat zal je geweten hebben* (www). Hier wordt letterlijk uitgedrukt dat de situatie die in het eerste deel van de zin beschreven wordt onmogelijk

aan onze aandacht zal kunnen ontsnappen. Tijdens het afgelopen jaar werden op het internet van meer dan duizend situaties beweerd dat we het zullen geweten hebben. Als er geen ironie in het spel is, vind ik dat nogal aanmatigend. De bedoeling van de schrijver is natuurlijk gewoon te zeggen dat iets door de betrokkene(n) met veel tamtam wordt aangekondigd of wel érg enthousiast wordt aangepakt.

Ik had de indruk dat deze journalistieke wending alweer over haar top heen was, maar dit blijkt valse hoop te zijn. De resultaten van een snel onderzoekje met behulp van Google tonen namelijk aan dat deze uitdrukking nog in volle opmars is (zie de grafiek). Met Google kun je je zoekopdracht beperken tot een aangepaste periode. Om nu te weten te komen of het gebruik van ... *dat zal je geweten hebben* toe- of afneemt, bracht ik per jaar de frequentie ervan (en van de varianten met *zul je* en *zullen we*) in kaart ten opzichte van een woord als *grotendeels*, waarvan ik geen reden heb aan te nemen dat het een spectaculaire opgang of teloorgang heeft meegemaakt. Die relatieve frequentie is mijn trucje om verschillen tussen jaren qua hoeveelheid tekstmateriaal te compenseren.

Conclusie: kunnen journalisten almaar beter voorspellen welke kennis we in de toekomst zullen hebben verworven? Dat valt te betwijfelen. Maar dat ze zich met deze uitdrukking willen affirmeren (of conformeren) als trendy taalgebruikers, dat zullen we geweten hebben. Zal ik u nu snel een teiltje brengen?

Bert Cappelle is docent Engelse taalkunde aan de Universit  Lille Nord de France.

e-mail: bert.cappelle@univ-lille3.fr

Broodje taal

Het busje komt zo

KAREN DE LOENEN

Net zoals sprekers van een vreemde taal doorgaans worstelen met lidwoorden, zo zijn voorzetsels vaak de nagel aan de doods-kist van een moedertaalspreker. Er bestaan gelukkig uitstekende voorzetselwijzers die de neus van de twijfelende voorzetselgebruiker al voor een stuk in de juiste richting kunnen duwen. Maar taal is geen wiskunde en de chaotische twijfel die zo kan ontstaan volledig bezweren met richtlijnen en naslagwerken, is per definitie onmogelijk. Het is u wellicht ook al eens overkomen. U kuiert door het Vlaamse landschap en u leest ergens te lande een zin. Kortsluiting. Uw brein slaat alarm. Met dat Nederlands is er iets niet pluis. U wandelt verder, maar zonder het te beseffen, bent u stiekem een beknopte linguïstische analyse aan het uitvoeren. De verbetering van wat u net gelezen hebt, zit namelijk al lang in uw hoofd. Er is geen houden aan. Taalgebruikers kicken op correctheid. En dat is maar goed ook.

Het wonder van de taal

Als docent Nederlandse taalbeheersing heb ik het voorrecht om tot die selecte groep van mensen te mogen behoren die ongestraft met taalcorrectheid kunnen dwepen. Vraagt men mij naar mijn beroep, dan antwoord ik steevast dat ‘ik voor de taal help zorgen’. Afgezien van het feit dat onze studenten die drang naar correctheid en standaardtaligheid behoorlijk vermoedend vinden, weet mijn omgeving die taalliefde vaak te waarderen. Dat verklaart wellicht waarom mensen steeds met allerlei onderweg-vastgestelde-alarmerende-taalflaters komen aanzetten. Karen, los dat even voor me op, kind. Karen, leg dat eens uit: dat is toch geen Nederlands. Zo komt het dat zelfs mijn schoonvader –

een geleerd man van cijfers en nummers – gezwicht is voor de liederlijke liefde der Nederlandse taal. Het heeft me een paar jaar tijd gekost, maar elke rekenkundige die tot het rijk der Letteren te bekeren valt, is er eentje gewonnen, me dunkt. Schoonvader Taalminnaar doorkruist nu het land op zoek naar taaleigenaardigheden en andere Wonderen Van Het Woord. Tijdens zijn tocht vindt hij de vreemdste dingen, zoals bijvoorbeeld deze zin, die ons naadloos terugbrengt bij waar dit Broodje taal begon – voorzetsels: stap vooraan in de bus.

Stapt u in of op de bus?

De Lijn vond het blijkbaar een goed idee die instructie breed uit te stickeren op haar bussen. Vooraan instappen, dat is de boodschap. Als moedertaalspreker ziet u onmiddellijk in dat het voorzetsel ‘in’ hier niet noodzakelijk de boosdoener is, maar wel het werkwoord ‘instappen’ in combinatie met dat voorzetsel. Als de bedenker van die instructie immers bedoelt dat ‘u vooraan in de bus moet instappen’, dan is die gebiedende wijs zonder meer verkeerd. Er duiken meteen allerlei alternatieven op, zoals ‘stap vooraan in op de bus’ of ‘stap vooraan in in de bus’. De vraag lijkt dus de volgende te zijn: met welk vast voorzetsel valt het werkwoord ‘instappen’ het best te combineren. Wellicht zullen voorzetselwijzers of naslagwerken van die strekking hier weinig soelaas bieden. Als u twijfelt aan wat uw alarmsignaal heeft doen afgaan, doe dan een beroep op dat naslagwerk dat elke zichzelf respecterende taalliefhebber zeker in huis heeft ... Van Dale.

De irrationele ratio

Voor de tweede betekenis die Van Dale geeft, lijkt van toepassing te zijn op bovenstaand voorbeeld: ‘instappen’

in de betekenis van ‘instijgen in een voertuig’. Wellicht is op basis van die definitie ‘stap vooraan in in de bus’ de beste keuze, al moet ik toegeven dat de redundantie van het woordje ‘in’ niet bevorderlijk is voor de doortastendheid van die formulering – maar dat is een andere discussie. Een bijkomende moeilijkheid is dat de uitleg in Van Dale ook niet bepaald sluitend is. Ruud Hendrickx – de hoofdredacteur van die taalbijbel – omschrijft op zijn website het probleem met die ellendige voorzetsels als volgt: ‘rationeel en voorzetsels gaan niet goed samen’. Illustraties zijn legio. Waarom spring je *op* de trein, maar *in* de metro? Je kunt *op* de tram zitten als de deuren nog openstaan, maar eens de deuren sluiten, zit je er wel degelijk *in*. Geld zit *in* mijn portemonnee, maar ligt *op* tafel. Oude spullen bewaren we *op* zolder, maar *in* de kelder. De taalkundige die de irrationele ratio van ons voorzetselgebruik kan verklaren, moet helaas nog geboren worden. Als moedertaalsprekers merken we die subtiele verschillen natuurlijk nauwelijks op, maar leg maar eens aan een buitenlander *uit* hoe dat systeem *in* elkaar zit. Onbegonnen werk.

Aan elkaar of los

Het hek is pas helemaal van de dam wanneer die scheidbaar samengestelde werkwoorden gecombineerd worden met zogenaamde voornaamwoordelijke bijwoorden. Dat zijn combinaties van een bijwoord van plaats (*er, hier, daar* ...) en een of meer voorzetsels of een ander bijwoord. Doorgaans laat uw taalgevoel u hier niet in de steek wat de keuze van die ‘samengestelde voorzetsels’ betreft; het twijfelen begint pas wanneer u die gedachten op papier wilt krijgen. Neem nu bijvoorbeeld de volgende zin: ‘de bus was erg hoog, maar toch slaagde de ramenwasser *er in / erin* om *er boven op / erboven op / er bovenop / erbovenop* te klimmen’. Ziet u het gebeuren? Wat hoort er samen en waar zet u beter een spatie? Op die vraag heeft onze Nederlandse grammatica gelukkig wel een pasklaar antwoord. U schrijft gewoon alles aan elkaar, behalve dat deel van het voornaamwoordelijk bijwoord dat onderdeel uitmaakt van het scheidbaar samengestelde werkwoord. De oplossing in dit busverhaal is dus: ‘de bus was erg hoog, maar toch slaagde de ramenwasser *erin* om *erbovenop* te klimmen’. Wacht even. U kunt toch wel ergens *op klimmen*? In dat geval is ‘erboven op’ de beste keuze. Nee hoor, laat u niet van de wijs brengen. Van Dale vertelt ons immers dat u ergens kunt opklimmen als u ‘naar boven klimt’, zoals op de trap, tegen een boom of op een berg. Die schuine opwaartse beweging valt echter moeilijk te verzoenen met het voorbeeld van

de bus. Daar klimt u – op basis van een gezonde boerenverstandredenering – dus gewoon *bovenop*.

Het antwoord dat geen antwoord is

Misschien is het wat dat betreft verstandig om de bussenslogan nog eens te herschrijven met een ander werkwoord. Laten we dus eens proberen de reiziger te gebieden ‘vooraan op te stappen’ in plaats van ‘vooraan in te stappen’. U voelt het volgende probleem natuurlijk al opduiken ... zeggen we dan ‘stap vooraan op op de bus’ of ‘stap vooraan op in de bus’, of misschien nog korter ‘stap op de bus’. Van Dale geeft voor dat scheidbaar samengestelde werkwoord nog minder richting aan. Je zou bijna gaan denken dat de sloganbedenkers van De Lijn met dezelfde voorzetseldemonen geworsteld hebben. ‘Stap vooraan in de bus’ is namelijk een instructie die de combinatie van een scheidbaar samengesteld werkwoord met een voorzetsel handig vermijdt. De zin kan geparafraseerd worden als ‘zet een stap naar voren in de bus’. Waarom De Lijn echter niet gekozen heeft voor het minstens even toegankelijke ‘vooraan instappen’ – de constructie die alle bovenstaande onduidelijkheden in een klap oplost – is me een raadsel. En wat eveneens bijzonder pijnlijk is, is dat Schoonvader Taalminnaar in die kwestie dus ook op zijn honger zal moeten blijven zitten. Voor iemand die wél van cijfers en wiskundige logica houdt, is dat doorgaans een onaanvaardbare en onhoudbare situatie. Waarom doen we wat we doen in taal? Wel, daarom. En dat is helaas het best mogelijke antwoord.

Karen De Loenen is als praktijkassistent verbonden aan de vakgroep Nederlandse taalkunde en taalbeheersing van de Katholieke Universiteit Leuven.

e-mail: Karen.DeLoenen@arts.kuleuven.be

Interview

Ba-bel, Vlaamse Tolkentelefoon

BRUNO COMER

Ba-bel, Vlaamse Tolkentelefoon, levert een gratis dienstverlening aan dienstverleners uit de non-profitsector: OCMW's, onderwijsinstellingen, ziekenhuizen, bureaus voor sociale huisvesting. Instellingen die anderstaligen over de vloer krijgen, kunnen Ba-bel opbellen. Die beschikt over de nodige software zodat een tolk telefonisch, via een conference call, het gesprek kan voortzetten. Die dienstverlening wordt in 34 talen aangeboden, waaronder het Urdu, Farsi en Punjab.

De telefoontolk komt nooit ter plaatse. Voor dit soort dienstverlening kan een beroep gedaan worden op andere sociale tolk- en vertaaldiensten in Vlaanderen. Meestal zitten de anderstalige en de dienstverlener in dezelfde ruimte aan een telefoontoestel, waarbij dan de hoorn wordt doorgegeven of het gesprek via de speaker wordt gevoerd. Soms vraagt de organisatie om de cliënt op te bellen met behulp van een telefoontolk.

De tolk vertaalt consecutief: hij laat de gesprekspartner een gedachte of redenering verwoorden en vertaalt die zinnen dan voor de andere gesprekspartner. De tolk moet dus behoorlijk lange stukken in één keer tolken. 'Het gaat dus niet over een simultaanvertaling waarbij de tolk meteen tussenbeide komt', zegt directeur Myranda Emmerechts. 'Op die manier helpen we moeilijke situaties oplossen. De ervaring leert dat goednieuwsgesprekken in gebarentaal of met een ander communicatiemiddel gevoerd kunnen worden. Een tolk is vooral nodig wanneer er negatieve zaken aan bod komen. Bij een vlot verlopen bevalling bellen de ziekenhuizen zelden. Dat is wel het geval als er zich problemen bij de geboorte voordeden.'

Zoektocht naar tolken

Meestal gaat het over migranten die nog niet lang in het land verblijven. Na verloop van tijd kunnen de meesten zich immers behelpen. Er zijn ook verschillende types migranten. Sommigen hebben al de halve wereld afgereisd en kunnen zich gemakkelijk aanpassen aan een moeilijke communicatie met een anderstalige. Anderen komen regelrecht uit een plattelandsgedebied naar België en hebben meer hulp nodig. 'Het gaat dus over weinig vrolijke gesprekken: we krijgen nogal veel aanvragen van ziekenhuizen en voornamelijk de dienst spoedgevallen', zegt mevrouw Emmerechts. 'Soms kunnen er zich komische situaties voordoen. Zo vertaalt de tolk in de ik-vorm waardoor een mannelijke tolk moet zeggen dat hij zwanger is en een vrouw dat zij erectieproblemen heeft.'

De dienst beschikt over een jaarbudget van 683 000 euro en de tolken ontvangen een bedrag van 45 euro per uur. De zoektocht naar tolken is een permanente bekommernis. Er worden immers hoge eisen gesteld: ze moeten uiteraard over een gedegen kennis van de te

vertalen taal beschikken, maar ook behoorlijk Nederlands spreken. Het Kruispunt Migratie-Integratie geeft een training in samenwerking met de Vlaamse hogescholen voor tolken. Heel dikwijls gaat het over ‘native speakers’, voor bepaalde talen zelfs al migranten van de derde generatie. Soms spreken ze al beter Nederlands dan de te vertalen taal. Op zichzelf is dat geen beletsel, zolang het niveau voldoende hoog blijft voor de twee talen. ‘Een Oezbeek die heel goed West-Vlaams sprak, maar geen algemeen Nederlands, hebben we ooit moeten weigeren als tolk omdat het voor mensen uit andere streken van Vlaanderen echt heel moeilijk was om met hem te spreken’, herinnert Myranda Emmerechts zich. Voor het overige stelt het Vlaamse dialect niet zoveel problemen, al heeft een Koerdische vertaler uit Leuven het soms moeilijk met de tongval en woordenschat van sommige Vlamingen.

De meeste tolken leveren de dienstverlening in bijberoep of zijn werkzoekend. Er zijn ook huismoeders die gemakkelijk te bereiken zijn. Een aantal tolken geven de uren per week op waarop ze beschikbaar zijn en op die manier vermijden we nutteloze telefoontjes. ‘De moeilijkheid is vooral dat tolken die een en ander in hun mars hebben gemakkelijk werk vinden en dan spelen we die kwijt’, zucht mevrouw Emmerechts. ‘Het wordt dan telkens zoeken, vooral omdat er zoveel verschillende talen zijn.’

Niet iedereen die uit Aalst komt, houdt van carnaval.

Deontologische eisen

Op het vlak van de deontologie stelt de Vlaamse Tolkentelefoon hoge eisen aan de tolken. Zij moeten alles vertalen wat hun gesprekspartner zegt. Niet minder, maar ook niet meer. Ze mogen zich niet actief in het gesprek mengen door bijvoorbeeld zelf vragen te stellen, tenzij de tolk zelf niet begrijpt wat gezegd wordt. Dan kan hij verduidelijking vragen, want wat je niet begrijpt, kun je niet vertalen. Omdat het tolkwerk telefonisch gebeurt, kan de tolk geen rekening houden met de niet-verbale communicatie. ‘Een belangrijke deontologische vereiste is de objectiviteit’, stelt mevrouw Emmerechts. ‘Onze tolken zijn geen ‘interculturele bemiddelaars’ (zie kadertje 1), die naast tolken nog andere taken vervullen. Andere instellingen bieden die dienstverlening aan, zoals de FOD Gezondheid en hier in Brussel de Foyer. Onze tolken geven dus geen culturele duiding over wat tijdens een tolkgesprek wordt gezegd. Overigens haalt de subcultuur het op de algemene cultuur. Je moet altijd naar het individu kijken die zijn eigen

Het bestaan van Ba-bel doet de druk voor migranten om Nederlands te leren niet verminderen.

geschiedenis, achtergrond en karakteristieken heeft en zijn herkomst is daar maar een element van. Het is niet omdat je uit Aalst komt dat je van carnaval houdt. Daarom concentreren de tolken zich op de correcte vertaling van wat gezegd wordt, die opdracht is op zichzelf al zwaar genoeg. Zij dragen een grote verantwoordelijkheid, want een vertaalfout kan zeer vervelende gevolgen hebben. Als er achteraf discussie ontstaat, rijst het probleem of het over een vertaalfout gaat of een communicatiefout: heeft de tolk verkeerd vertaald of heeft de gesprekspartner zich fout uitgedrukt? We gaan de betrouwbaarheid van de tolk dus nauwkeurig na, maar uiteindelijk moeten we van zijn eerlijkheid uitgaan, net zoals de post steunt op het vertrouwen in postbodes en we rekenen op de ernst van de chirurg die ons zal opereren.’

Neutrale tolken zijn dikwijls meer geschikt om gesprekken te voeren in moeilijke situaties dan familieleden die zich opwerpen als tolk. Die zijn dikwijls te zeer betrokken bij het probleem, waardoor de objectiviteit in het gedrang komt. Uit een onderzoek in Zwitserse ziekenhuizen blijkt bijvoorbeeld dat meer wordt overgegaan tot technische onderzoeken om tot een diagnose te komen wanneer de arts met een familietolk heeft gesproken dan met een neutrale tolk.

De tolken zelf groeien in hun werk. Sommigen gaan zich op een bepaalde terminologie specialiseren en worden dan dikwijls gevraagd op dat deelgebied.

Nederlands leren

Het bestaan van Ba-bel doet de druk voor migranten om Nederlands te leren niet verminderen. ‘De dienstverlening mag dan gratis zijn, een tolk optrommelen vraagt nog altijd veel organisatie. Je doet dat niet zomaar’, merkt Myranda Emmerechts op. ‘Hier bij Ba-bel zelf werkt maar een vaste tolk en de andere medewerkers zijn tussenpersonen, ‘matchers’, die de dienstverlener met de tolk in contact brengen. Sommigen beschikken over het certificaat van sociaal tolk en treden occasioneel als tolk op. We zijn een dienst van de Vlaamse Gemeenschap die erg veel waarde hecht aan de kennis en de positie van het Nederlands en ik begrijp die bekommernis. Onze dienst is er om de migranten door de

eerste, moeilijke fase heen te helpen en de maatschappelijke kosten daarvan zo veel mogelijk te beperken. Denk maar eens hoeveel stroever de administratieve molen zou draaien indien de migrant door zijn gebrek aan talenkennis belangrijke formulieren niet kan invullen.’

Door haar beroep leert onze gesprekspartner de problemen van migranten kennen. ‘Het is altijd hetzelfde: wie iets van binnen uit kent, ergert zich aan de clichés die daarover de ronde doen. Uiteraard wens ik dat migranten zich behoorlijk in onze taal kunnen uitdrukken. De eerste zorg van die mensen is wel: overleven, zorgen dat er brood op de plank is. Nederlands leren komt daarbovenop. Hoeveel moeite hebben wij niet om een of andere activiteit met ons beroepsleven te combineren? En dan kijk je er soms van op hoe vlot migranten, die dikwijls een totaal vreemde taal spreken, het Nederlands onder de knie krijgen.’

Het onderwijs Nederlands voor anderstaligen is goed uitgebouwd, maar zou nog op een hoger niveau kunnen. Migranten moeten niet alleen een brood kunnen bestellen bij de bakker, maar ook met meer gespecialiseerde vaklui zoals artsen of boekhouders kunnen praten. Er zou dus opleiding moeten bestaan boven het basisniveau, want het Nederlands is en blijft een taal van uitzonderingen. Een probleem zijn bijvoorbeeld de verwijswaarden die in het Nederlands veelvuldig voorkomen. Sommige talen kennen die niet. De verwijzingen zijn vervat in de verbuigingen en voor wie Nederlands leert, is dat een moeilijke stap. Andere struikelblokken zijn de inversies, vervoegingen van werkwoorden en het geslacht van de woorden. Om dat allemaal aan te leren zijn veel geduld en volharding nodig.

Verwarrende situaties

Intussen tracht Ba-bel de eerste nood te lenigen en de communicatie tussen anderstaligen en Vlamingen te verbeteren. Soms komt de tolk in de meest verwarrende situaties terecht. ‘Ik herinner me het verhaal van een Russische kleuter die geen woord Nederlands sprak op zijn eerste schooldag. De juf had via tekeningen uitgelegd hoe de dag verliep. De laatste tekening stelde het weerzien met zijn moeder voor. Op een bepaalde dag dacht hij, ten onrechte, dat het woensdag was. Toen zijn moeder ‘s middags niet kwam opdagen, raakte hij in paniek. De juf heeft hem kunnen kalmeren, dankzij de telefoontolk.’

Ook aan de kant van de dienstverleners bestaan er misverstanden. Zo verschillen Berbers en Marokkaans, die beide in hetzelfde land gesproken worden, evenveel als het Nederlands en het Frans. Toch is het soms moeilijk om de dienstverlener ervan te overtuigen dat hij niets is met een tolk Marokkaans als zijn gesprekspartner Berbers spreekt.

Momenteel is het Russisch veruit de meest gevraagde taal bij Ba-bel (zie kadertje 2). De rangorde varieert wel. De medewerkers

van de Vlaamse Tolkentelefoon merken, met de nodige vertraging, waar in de wereld zich een crisis heeft voorgedaan die tot migratie heeft geleid.

De Vlaamse Tolkentelefoon bestond in september 2011 tien jaar. ‘Ik heb mooie herinneringen aan de pioniersjaren; dan had je echt het gevoel dat je iets uit de grond stampte’, besluit Myranda Emmerechts. ‘En ook nu stel ik het contact met de tolken en mijn medewerkers erg op prijs. Per jaar leveren we tussen de 17 000 en de 20 000 prestaties. Je kunt je dus voorstellen dat het hier behoorlijk druk is. Vergeet ook niet dat we enkel voor een beperkte lijst van hulpverleners uit de openbare diensten werken. Wie ons belt, moet zich duidelijk identificeren. Maar eenmaal het contact gelegd, kunnen we dikwijls efficiënt een communicatieprobleem oplossen. Op die manier dragen we ons steentje bij om de problemen rond de migratie te beheersen.’

Tolken en intercultureel bemiddelen

Tolken (wat de Vlaamse Tolkentelefoon doet):

- correct vertalen
- geen persoonlijke mening geven
- geen vragen zelf beantwoorden

Intercultureel bemiddelen (wat de Vlaamse Tolkentelefoon niet doet, andere instellingen wel)

- tolken
- culturele verschillen uitklaren
- praktische hulp bieden
- emotionele ondersteuning leveren
- bemiddelen in conflicten
- opkomen voor de rechten van de anderstalige, bijvoorbeeld bij discriminatie
- zelf zoeken naar hulpverlening
- knelpunten in de hulpverlening signaleren

De top-10 van de meest gevraagde talen bij Ba-bel in 2011

1. Russisch
2. Turks
3. Albanees
4. Arabisch
5. Farsi (Perzisch)
6. Bulgaars
7. Servisch-Kroatisch
8. Marokkaans
9. Slovaaks
10. Pools

Meer info over BA-bel? Surf naar www.vlaamsetolkentelefoon.be.

Marnix Gijsen en Frans Verleyen: renaissance en barok

BRUNO COMER

Voor mij liggen twee bundels met commentaarstukken. De eerste bevat een selectie uitgeschreven teksten die Jan Albert Goris, alias Marnix Gijsen (1899-1984), produceerde als radiocorrespondent vanuit New York. Tussen 1946 en 1964 verzorgde deze hoge diplomaat de rubriek 'De stem uit Amerika', waarin hij inging op tal van aspecten van het leven in de Verenigde Staten. Hij verwierf er een grote populariteit mee in de Vlaamse huiskamers. Dat is ook het geval met de teksten van Frans Verleyen (1941-1997), wiens 'Woord vooraf' 25 jaar lang – van 1972 tot 1997 – het gezicht was van Knack. Sindsdien is er een nieuwe generatie columnisten aan de slag, maar echt verouderd kun je de geschriften van Gijsen en Verleyen niet noemen. Het loont de moeite om ze met elkaar te vergelijken. De teksten van Verleyen werden gelezen, naar die van Gijsen werd geluisterd. En dat merk je. Je moet je meer concentreren bij de vroegere Knackteksten en ze rustig savoureren als een oude jenever. De teksten uit New York zijn veel directer en geschikt voor een snellere consumptie.

'Man bijt hond'

Toch kun je het verschil niet alleen aan het medium toeschrijven. Uit een gesprek met Misjou Verleyen, zus van Frans, blijkt dat de tekst van het 'Woord vooraf' niet altijd op een orthodoxe manier tot stand kwam. Soms dicteerde hij het stuk per telefoon aan de redactie. Verleyen neigde dus naar spreektaal, net als het radiopraatje van Gijsen.

Als romanschrijver gebruikt Gijsen dezelfde stijl als in 'De stem uit Amerika'. In interviews maakte hij zich regelmatig vrolijk over de uitvoerige natuurbeschrijvingen

uit de heimatromans van zijn tijd. 'Die beginnen altijd met het weerbericht', grapte hij. Gijsen gebruikt veel meer feiten dan beelden en vermoedelijk onderging hij de invloed van de Amerikaanse journalistiek. Zo schrijft hij zelf in een artikel over de betekenis van Pearl Harbor dat in de bundel is opgenomen (blz. 74):

Sedert vele jaren hebben de medewerkers aan Amerikaanse tijdschriften een soort stijl ontwikkeld die ik zou willen omschrijven als die van de pedante nauwkeurigheid. Zij beschrijven een gebeurtenis met gebruik van de meest minieme bijzonderheden, maar zonder ook maar een enkel moment aan hun oordeel, vreugde of verontwaardiging lucht te geven. Zo bereiken zij, ogenschijnlijk althans, een haast volkomen objectiviteit, en zij laten de conclusies over aan de lezer. Op geen enkel ogenblik wilden zij een synthese maken of een zedenles trekken.

Gijsen heeft die stijl niet volledig overgenomen, want hij neemt er afstand van ('pedante nauwkeurigheid'). Maar toch vind je veel elementen ervan in zijn artikels terug. In het tv-programma 'Man bijt hond' wordt in de rubriek 'Gesproken dagblad' een persiflage gemaakt van het nieuws in de opgeblazen stijl die doet denken aan de berichtgeving in de jaren vijftig. Die is ongeveer in dezelfde trant geschreven als de propaganda uit de Tweede Wereldoorlog. Het soort teksten waar bij ieder substantief een bijvoeglijk naamwoord moet staan. Die stijl brengt je terug naar de Wereldtentoonstelling van 1958, waar toen bombastisch over geschreven werd. De radiopraatjes van Gijsen dateren uit die periode, maar ze zijn hoegenaamd niet in die stijl geschreven. De diplomaat hield er een nuchtere, meer Amerikaanse, toon op na.

Gijsen is een wegbereider geweest, want na 1958 namen de meeste radio- en tv-journalisten die manier van teksten schrijven over. In 2003 vierde de VRT haar

vijftigjarig bestaan en werd er teruggeblikt op de manier waarop de berichtgeving verliep. De conclusie was dat er sinds de jaren zestig weinig veranderd was in de stijl, terwijl er wel een groot verschil is met de beginperiode. Hoe is die evolutie tot stand gekomen? 'De stem uit Amerika' heeft vermoedelijk de toon gezet. De vaak ironische tot sarcastische toon van Gijsen, die gepaard ging met een scherpe formulering van zijn standpunten of commentaar, maakt onbetwistbaar deel uit van de radiopraatjes die een eigen cachet hadden. Gijsen versterkt er zijn imago als renaissancefiguur mee.

Op kousenvoeten

Qua zinsbouw verschilt de stijl van Verleyen niet zoveel met die van Gijsen. Het grote onderscheid is dat Verleyen veel meer beelden gebruikt en suggestiever is. Een voorbeeld kan dit duidelijk maken. Allebei schrijven ze over de Amerikaanse buitenlandse politiek. Ze ergeren zich, maar komen wel ieder tot een andere conclusie. Maar voor dit betoog is de inhoud niet belangrijk. Er blijkt duidelijk een andere stijl in deze stukken, die alle twee over hetzelfde onderwerp handelen:

Marnix Gijsen schrijft in een stukje dat de titel 'Kerstbedenkingen' meekreeg (blz. 155):

Wanneer op internationaal gebied de Amerikanen een houding aannemen die ons verbaast en ergert, dan geeft men zich gewoonlijk geen rekenschap van het feit dat zij andere beweegredenen en belangen hebben, andere spontane reacties ook dan wij. De Europeanen hebben de Amerikanen gesmeekt zich bezig te houden met de rest van de wereld. Nu zij het doen en het ernstig menen, moet men ook hun eventuele vergissingen en hun eigenaardigheden zo niet voor lief nemen, dan toch trachten te begrijpen.

Frans Verleyen besluit zijn commentaar van 6 juni 1984 op de viering van de veertigste verjaardag van de landing in Normandië als volgt (blz. 136):

Langzaam, jaar na jaar, groeit het kwalijke vermoeden dat de grote bevrijder, vriend en kameraad uit de dagen van Normandië, iets te opdringerig wordt. Wie te veel broederschap wil bewijzen, bewijst op de duur het tegendeel. Ook de veteranen van Omaha Beach voelen zich in het Europa van tegenwoordig *mal aimé*, vertelt de Amerikaanse pers. Die ongezellige toestand kan verholpen worden. Het Witte Huis moet ons gewoon ons eigen Europa, dat heel grote Normandië teruggeven.

Het standpunt van Gijsen is afgebakend: hij zegt gewoon waar het om gaat. Verleyen komt veel meer op kousenvoeten af. Zijn beeldrijke taal omfloerst zijn standpunt, dat harder is dan dat van Marnix Gijsen.

Wanneer Gijsen wil aantonen dat New York een zeer verscheiden stad is, produceert hij een opsomming van het aantal Italianen, Ieren, Tsjechen, Noren of Vlamingen, en wijst hij op de vele talen die in die stad gesproken worden (blz. 11-12).

Wanneer Verleyen het effect van een autoloze zondag beschrijft, gaat hij meer exemplarisch tewerk. Het wordt een bijna poëtische omschrijving van voorbeelden (blz. 27):

Er zaten reigers op het asfalt, kinderen zijn weer te voorschijn gekomen om in het lang en het breed uit spelen te gaan, de Rijnmond lag er open en bloot als vuilmaker bij, twee Joegoslavische autodieven die nergens van wisten werden wegens het informatieprobleem moeiteloos gesnapt, de tram rinkelde vrolijk en goedgevuld door de stad van de mens, het paard verscheen weer...

Fles met scorpioenen

De directe stijl van Gijsen is onverbiddelijk wanneer hij in 1957 over de pas overleden senator Joseph McCarthy schrijft (blz. 96):

Er is inderdaad op de politieke scène van Amerika nooit een man verschenen die het meest elementaire fatsoen zo roekeloos met de voeten heeft getreden, die op enkele jaren een atmosfeer in dit land heeft doen ontstaan, waarin men bezwaarlijk ademen kan, die tienduizenden intellectuelen tot bevende schimmen heeft gemaakt en die laster, ongegronde verdachtmaking, schaamteloze insinuaties als bestendige elementen van zijn argumentatie gebruikte.

Duidelijker kan het niet. Dan vraagt de tekst van Verleyen uit 1993 over de pas gestorven koning Boudewijn wat meer denkwerk bij de lezer (blz. 236):

Wellicht besefte hij niet dat de hele sfeer in het paleis, de avondse regie waarin al zijn bijna-dagelijkse audiënties zich afspeelden, op zijn geïmponeerde gesprekspartners grote druk uitoefende om een woordenschat van valse eerbied of van intellectuele ontwijking te gebruiken. Hoeveel energie hij ook stak in zijn gedachteswisselingen met de reële samenleving, toch ontwikkelden zijn fameuze 'raadgevers' nooit een protocol om de mensen een beetje op hun gemak te stellen. Hierdoor praatte deze ascetische vorst voortdurend met een land dat eigenlijk niet bestond, hoe diep hij het ook in de ogen kon kijken.

De beeldspraak van Gijsen blinkt uit door zijn eenvoud. Wanneer hij het heeft over een taks die de overheid gelegd heeft op het voorlezen van gedichten in koffiehuisen schrijft hij (blz. 117-118):

De dichters zijn nu uitdagend geworden, als antwoord op die houding van de belastinginners, en *de poëzie stroomt nu mild in alle koffiehuizen*.

Wanneer Verleyen het in 1989 over de oostwestverhoudingen heeft na het aantreden van Gorbatsjov, is hij heel wat poëtischer (blz. 196):

Maar de fles waarin beide schorpioenen met opgeheven angel opgesloten zaten, is nu geopend en de beesten zijn ontsnapt naar de vrije natuur. Hun gedrag is onvoorspelbaar geworden.

Tijdgeest

Het verschil tussen Gijsen en Verleyen heeft misschien ook te maken met de tijd waarin ze leefden. Toen Gijsen zijn teksten schreef, lag Amerika nog over de grote plas. De Verenigde Staten waren een verre onbekende, ondanks de migratie en de komst van de GI's in 1944. Toen Verleyen voor Knack schreef, had de televisie de wereld al meer ontsloten. De beeldcultuur ontwikkelde zich volop en dat reflecteerde zich in de schrijfstijl van de journalist.

Staat Verleyen nu op het literaire vlak boven Gijsen? Het is uiteraard moeilijk om twee stijlen met elkaar te vergelijken. Met zijn koele weergave van de feiten roept Gijsen ook emotie op. Eenvoudig door de cijfers van het aantal slachtoffers van de Amerikaanse atoomaanvallen op Japan in letters weer te geven, doet hij de lezer al rillen (blz. 76):

De eerste bom doodde eenennegentigduizendtweehonderddrieëndertig mensen en verwondde er zevenendertigduizendvierhonderdvijfentwintig; de tweede doodde drieenzeventigduizendachthonderdvierentachtig Japanners.

Gijsen biedt het voordeel van de grotere toegankelijkheid, maar dat doet niets af aan Verleyens enorme verdienste als vernieuwer in de journalistiek. Hij heeft het gebruik van beeldrijke taal van de romans naar de journalistiek doen verhuizen. Zijn stijl werd omschreven als 'barok' en sommigen vinden dat niet helemaal juist. Men was het nu eenmaal niet gewend dat politieke commentaren ook in beeldend en inventief Nederlands konden worden geschreven. Zijn techniek van gevarieerde opsommingen heeft hij zeer frequent toegepast. Een voorbeeldje uit 1974 al in een commentaar over een rel rond de Nederlandse minister van Defensie Vredeling (blz. 34):

Vredeling mocht dus blijven en onze commentatoren schakelden weer over op hun slimme diplomatieke verhalen

over de gestoorde zuidflank van de Navo, de eenzaamheid van de Negus in Ethiopië, of de stijging van het landbouwbudget.

Veel journalisten hebben die stijl nagevolgd.

Voorbeeld of voorschrift

Toch houdt zijn virtuositeit een risico in. Het gevaar dreigt dat teksten beeldrijk moeten zijn, waardoor ze gekunsteld worden. Als je wat kan tekenen, ga je ook Rubens niet na-apen. Ook in het redactiewerk leer je beter stappen alvorens je gaat lopen. Stijl moet een middel blijven om moeilijke dingen eenvoudig te verwoorden, niet omgekeerd.

En bovendien: Van Ostayen merkte al op dat stijl ons lot is, we kunnen die niet zelf kiezen. Zo de mens, zo de stijl. Daarom heeft het weinig zin een keuze te maken tussen Verleyen en Gijsen. We moeten hen beiden als voorbeeld, en niet als voorschrift, zien. Een zekere eigenzinnigheid is hier niet misplaatst. Stijl is weten wie je bent, wat je wilt zeggen en je verder nergens wat van aan te trekken. Die wenk van de Amerikaanse schrijver Gore Vidal leidt duidelijk tot het beste resultaat. Alle stijlen zijn goed, zolang ze niet vervelen. Marnix Gijsen en Frans Verleyen voldoen volledig aan deze voorwaarde.

Literatuur

Gijsen, M. (1982), *De stem uit Amerika, een keuze uit de 'wekelijkse correspondentie uit Amerika van doctor Jan Albert Goris', van 1946 tot 1964, bezorgd en ingeleid door Willy Devos*, BRT Brochure.

Verleyen, F. (1998), *Woord vooraf: 25 jaar commentaar in Knack*, verzameld en ingeleid door Marc Reynebeau, Roeselare: Roularta Books.

Bruno Comer is freelance auteur en redacteur.

e-mail: bruno.comer@skynet.be

Dossier

De zaak betreffende het huurgeschil, die vond ik heel leuk en leerrijk

KARL HENDRICKX

Studenten krijgen geregeld te horen dat ze een cursus Academic writing moeten volgen omdat ze te informeel en te spreektaalig schrijven. Dat is niet altijd helemaal correct: studenten in de rechten hebben het bijvoorbeeld vooral moeilijk om een evenwichtige academische schrijfstijl te vinden. Ze zwalpen heen en weer tussen het oubollige en formele taalgebruik dat ze aantreffen in hun bronnen en hun eigen, vaak te spreektaalige, schrijfstijl. Daardoor ontstaan opvallende stijlbreuken die de lezer – de prof in kwestie – soms danig op de heupen werken.

Schriftelijke vaardigheden

Onlangs kwam een hogerejaarsstudente rechten met enige vertwijfeling bij me langs. Bij een juridische paper had ze de kritiek gekregen dat de inhoud ervan heel goed was, maar dat haar schriftelijke vaardigheden te wensen overlieten. Ze zou te spreektaalig schrijven. Bij het redigeren van haar stageverslag had ze naar eigen zeggen ook zelf veel moeite gehad haar stage-ervaringen ‘correct en juridisch neer te schrijven’. Of ik haar advies kon geven ... Dat heb ik gedaan, maar niet door haar aan te raden formeler te schrijven. In dit eerste deel van een tweeluik bespreek ik de juridische paper, in het volgende nummer komt het persoonlijke stageverslag aan bod.

Te informele paper

De eerste paper die de studente me aanbood, was een klassieke analyse van een rechtszaak met bijbehorende uitspraak, in dit geval een uitspraak van het Britse hooggerechtshof. De paper volgt een opgelegd vast stramen. Dat begint met een voorstelling van de zaak (feiten), vervolgens komen de afgeleide rechtsvragen en

een analyse van het arrest naar buitenlands en naar Belgisch recht en tot slot komt de persoonlijke mening van de student. Dat alles op een zevental bladzijden met dubbele interlinie. Bedoeling is dus niet een ellenlang juridisch en gedetailleerd betoog te schrijven, maar wel een korte en heldere presentatie van een rechtszaak, een beknopte analyse en een gefundeerde eigen mening.

De student had te horen gekregen – zoals zo vaak gebeurt – dat ze haar onderzoek grondig had gedaan en dat haar bronnen volledig en correct waren. Haar argumentatie hield juridisch steek, maar alleen de verwoording ervan was problematisch. Te spreektaalig, was het verdict.

Te formele paper

Toen ik de paper begon te lezen met dat verdict in het achterhoofd, was ik enigszins verbaasd. Het begin oogde immers allerm minst informeel. Integendeel, het was een krampachtige en daardoor weinig vlot lezende poging om ‘deftig’ te schrijven. Ik citeer het begin van de paper:

L’Oréal SA produceert luxeparfums en brengt deze in de handel. Zij is houdster van de bekende merken Trésor, Miracle, Anaïs-Anaïs en Noa.

Malaika en Starion brachten op een bepaald moment in het Verenigd Koninkrijk imitaties van deze parfums in de handel, die werden geproduceerd door Bellure.

Bellure stuurde vergelijkingslijsten naar inkopers van parfumerieën zoals Malaika en Starion. Op deze lijsten stonden twee kolommen. Vlak naast de kolom van de originele parfums, geproduceerd door L’Oréal, stonden namaakparfums met bijna dezelfde geur, geproduceerd door Bellure. Deze waren veel goedkoper. Op deze manier kon de kleinhandelaar vaststellen

welke imitatieparfums ongeveer dezelfde geur hadden als de bekende L'Oréal parfums, zodat zij deze konden kopen aan een goedkopere prijs en ze zo doorverkopen aan de consument.

Informeel kan ik deze schrijfstijl niet noemen, laat staan spreektaal. Woorden en uitdrukkingen als *houdster*, *produceren*, *kopen aan een prijs* ga je niet snel in een informele context of in spreektaal aantreffen. Dat geldt al zeker voor het frequente en ambtelijk aandoende gebruik van het aanwijzend voornaamwoord *deze*, dat zelfstandig wordt gebruikt om terug te verwijzen: *brenge deze in de handel ... deze waren veel goedkoper ... zodat zij deze konden aankopen*. Ook de volle vorm van het vrouwelijke persoonlijk voornaamwoord (*zij*) om te verwijzen naar een merk, dat normaal onzijdig is, doet gekunsteld formeel aan.

De combinatie van die ambtelijke woordkeuze met vrij korte zinnen – wellicht om 'duidelijk' en 'bondig' over te komen – en een gebrek aan verbindingswoorden creëert niet zozeer een spreektaalige dan wel een houderige, geforceerde stijl. De zinnen worden vrijwel nergens – op de laatste zin na – met elkaar verbonden. Er wordt ook heel weinig context geschetst: wie zijn Malaika en Starion? Twee dames, twee fabrikanten? Blijkbaar, zo blijkt uit de volgende zin, parfumerieën. Of misschien parfumerieketens.

De paper gaat voort met onder meer de volgende zinnen:

L'Oréal verzette zich hiertegen en stelde een vordering in wegens merkinbreuk bij de High Court of Justice (England & Wales) tegen Bellure. Bellure daarentegen zag hierin geen enkele vorm van een inbreuk. Volgens deze laatste werd de consument niet misleid, want deze wist dat het duidelijk ging om namaak. De naam en verpakking waren immers verschillend, waardoor er zich geen vergissingen konden voordoen.

De nationale rechter wendde zich tot het Hof van Justitie met het verzoek om de uitlegging te verduidelijken van een aantal bepalingen van de merkenrichtlijn en van de richtlijn inzake misleidende reclame en vergelijkende reclame.

De indruk uit de inleidende alinea's wordt bevestigd en versterkt. De woordkeuze wordt nog ambtelijker (*inbreuk*, *deze laatste*, *wendde*, *uitlegging*, *inzake*) en het gebruik van *deze* wordt echt storend: *deze laatste ... want deze wist*.

Waarom schrijft de studente nu zo? Wellicht steunt ze op een aantal bronnen – al zeker de Europese richtlijnen die worden geciteerd – en neemt ze de traditionele, ambtelijke bewoordingen van die bronnen over, maar probeert ze die in een gedrongen, compacte vorm te gieten. De structuur wordt eenvoudiger, maar de verwoording blijft ambtelijk en er ontstaat een discrepantie tussen beide.

Overschrijven

Na het schetsen van de context, komt de student pas echt goed op dreef. Ze begint aan de juridische analyse van de zaak. Daarvoor beschrijft ze eerst wat de nationale rechter nu juist aan het Europese Hof van Justitie gevraagd heeft:

Met betrekking tot het gebruik van de doosjes en flesjes die overeenstemmen met die van de door L'Oréal verhandelde luxeparfums antwoordde het Hof in een arrest van 18 juni 2009 dat voor een ongerechtvaardigd voordeel uit het onderscheidend vermogen of de reputatie van het merk, noch is vereist dat er sprake is van verwarringsgevaar, noch dat er gevaar bestaat dat aan de houder van het merk schade wordt berokkend.

Gedaan met de korte zinnen: bovenstaand exemplaar telt 69 woorden, zowat drie à vier keer de standaardlengte van een zin. Het ambtelijke jargon en de juridische vaktermen zijn nu alomtegenwoordig. *This is the real stuff*. Inderdaad, het blijkt een citaat te zijn uit het vertaalde arrest, zoals de verwijzingen in de voetnoten (hier weggelaten) aangeven. Uiteraard moet de student aangeven dat ze de juiste bronnen heeft geraadpleegd en gebruikt, en ze doet dat wellicht als bewijs zo letterlijk mogelijk.

Eigen mening

Na nog enkele van die zinnen concludeert de schrijver:

Met dit arrest kwam er een grotere versoepeling van de bewijslast voor de merkhouders. Maar uiteraard was dit arrest ook zeer nadelig voor de makers van vergelijkende reclame.

Niet alleen de tikfout geeft aan dat het knip- en plakwerk uit bronnen voorbij is. Vooral de combinatie van het voegwoord *maar* aan het begin van de zin, onmiddellijk gevolgd door het kwalificerende bijwoord *uiteraard*, zorgt ervoor dat de lezer plots opnieuw met de voeten op de grond staat. Hier ontstaat inderdaad een informeel, spreektaalig effect, niet zozeer door de woordkeuze – *uiteraard* is geen exclusief spreektaalig woord – maar wel door de plotse overgang in de constructie. Er ontstaat een stijlbreuk.

Dergelijke stijlbreuken nemen toe naarmate de paper vordert. Zodra de student de overgang moet maken van de analyse op basis van bronnen naar haar persoonlijke mening, duiken ze op, tikfoutjes inclusief.

Ik kan besluiten dat de Belgische rechters dezelfde lijn zouden volgen van de rechtspraak van het Hof van Justitie en de WMPC.

Ten slotte zou ik nog een klein detail willen vermelden. Één zaak is de Engelse rechter echter vergeten in zijn uiteenzetting: het belang van de producent/de houder van het merk. Hij spreekt ook telkens over the truth en dat de consument móét en zal gehoord worden. Zoniet komt dit neer op het ontzeggen van de waarheid aan de consument. Maar het belang van de merkhouder is ook belangrijk.

Het overdreven beschrijven van het schrijf- en redeneerproces in de ik-vorm en de naar telegramstijl neigende zinsconstructies geven dergelijke passages een informele, spreektaalige indruk.

Verbindingsalinea's

Stijlbreuken en de overdreven nadruk op het schrijf- en redeneerproces komen ook voor in verbindingsalinea's:

In dit arrest en in het arrest van het Hof van Justitie (die logischerwijze een onontbeerlijk onderdeel vormt in deze uiteenzetting), komen een aantal juridische rechtsfiguren aan bod. Ik zal me enkel bezighouden met het onderwerp over de vergelijkende reclame, nl. de zogenaamde vergelijkingslijsten, aangezien ik persoonlijk vind dat dit onderdeel het nauwst aansloot bij de grondige studie onrechtmatige mededinging. [...] Hieronder een aantal passages uit het arrest die ik ga bespreken.

De cruciale vraag bij deze bespreking is of een Belgische rechter anders zou hebben geoordeeld dan zijn Engelse collega. Hierbij moeten we zien naar de verschillen tussen België en het Verenigd Koninkrijk.

In dergelijke stukjes kan de student geen houvast vinden in bestaande teksten en oogt de tekst plots veel klungeliger dan de omringende passages. Evidenties worden nodeloos herhaald (dat beide arresten een onontbeerlijk onderdeel van de paper zijn, ze waren immers de opgave; dat de passages die volgen besproken zullen worden), de opgave om een persoonlijke mening toe te voegen wordt benadrukt via pleonasme (*ik persoonlijk* vind). En hier duikt ook informeel woordgebruik op (*we moeten zien naar*).

Soms ontstaan er zelfs stijlbreuken binnen één zin, door formele en informele woorden te koppelen, gecombineerd met een wankel constructie:

Mede omdat men de link laat maken aan de consument dat dit goed, weliswaar onder een andere naam, maar veel goedkoper is. Door mee te rijden op de bekendheid van de parfums van L'Oréal, be gaat Bellure hier een voordeel dat disproportioneel is en onrechtvaardig en is dus derhalve verboden vergelijkende reclame onder de wet marktpraktijken.

Archaïsche woorden (*mede, derhalve*), vaktermen (*disproportioneel*) en onpersoonlijke constructies (*men*) botsen met contaminaties (*een voordeel begaan*) en anglicismen (*meerijden op de bekendheid*).

Consistente stijl en toon

De meeste handboeken over het redigeren van teksten besteden aandacht aan stijl en toon, die moeten passen bij de doelgroep, het genre en het doel van de tekst. Slechts enkele wijzen echter ook op het probleem van een constante stijl binnen één tekst. Jan Renkema heeft het in zijn *Schrijfwijzer* over 'consistent schrijven', Wim Daniëls in *Teksten redigeren* over 'stijlharmonie'. Beide auteurs benadrukken dat als een schrijver een bepaalde keuze gemaakt heeft van toon en stijl – voor één tekst kunnen er verschillende opties zijn – hij zich daaraan wel consequent moet houden: *'De lezer verwacht een persoon achter de tekst, geen kameleon'*, aldus Renkema (*Schrijfwijzer*, vierde editie 2005, blz.59).

Renkema haalt als aandachtspunten voor een consistente stijl aan:

- Schrijf vanuit een consistent perspectief (persoonlijk of zakelijk).
- Schrijf een persoonlijke beschrijving ofwel positief ofwel negatief gekleurd, maar niet door elkaar.
- Vermijd zinnen uit balans, waarin je aan één element heel weinig en aan een ander element heel veel aandacht geeft.

Zeker het eerste aandachtspunt vormt een probleem voor de hierboven besproken paper: de student moet uiteraard een bij uitstek zakelijk en technisch onderwerp schetsen en tegelijk daarover zijn eigen mening geven. Dat deze twee onderdelen van de paper een aangepaste stijl vereisen en er een zekere perspectiefwisseling nodig is, zal niemand betwisten, maar het contrast ertussen wordt te groot.

Renkema benadert constante stijl vooral grammaticaal en structureel, met de klemtoon op evenwichtige zinsconstructies. Daniëls legt meer de nadruk op consequente woordkeuze en op het vermijden van woorden die *detoneren*, d.i. uit de toon vallen. Die leiden de aandacht af van de inhoud van de tekst (*Teksten redigeren*, 2011, blz.83).

Ook dat fenomeen komt in de paper veel voor: enerzijds neemt de student zware, ambtelijke woorden over uit bronnen, anderzijds gebruikt ze heel spreektaalige woorden bij haar persoonlijke oordeel. In het volgende nummer ga ik in op het stageverslag.

Karl Hendrickx is taaladviseur bij het Rekenhof en docent rechtstaalbeheersing aan de Universiteit Antwerpen.

e-mail: HendrickxK@ccrek.be

Te boek

Schelden in alle talen

FILIP DEVOS

Vloeken, scheldwoorden en beledigingen behoren tot de kleurrijkste uitdrukkingen van een taal. Robert Vanderplank ging op zoek naar dergelijke 'intrigerende en bizarre' scheldwoorden in meer dan veertig talen. Vanderplank is hoofd van het Oxford University Language Centre en auteur van verschillende boeken over taalwetenschap en taalonderwijs. Zijn scheldwoordenboek verscheen oorspronkelijk in 2007 onder de titel *Uglier Than a Monkey's Armpit*. Die titel, in het Nederlands *Je bent lelijker dan een apenoksell*, is ontleend aan de Spaanse schelduitdrukking *eres más fea que los sobacos de un mono*.

Beledigingen en verwensingen leren ons iets, aldus de auteur, over culturele gebruiken, en vooral over taboes in verschillende culturen: ze zeggen vaak iets over de 'duistere kant van manieren en gebruiken', en dat vormt een 'mijnenveld'. Echt hard kan Vanderplank die stelling echter niet maken: veel beledigingen, vloeken en scheldwoorden blijken op universele thema's te spelen. Zoals Vanderplank het zelf uitdrukt: 'het meest terugkomende onderwerp in alle talen en culturen is de bedrogen echtgenoot, met domheid als goede tweede'. Zeer sporadisch laat hij ook niet-verbale communicatie (gebaren) aan bod komen, en ook die blijkt vaak universeel te zijn.

Het boekje is onderverdeeld in hoofdstukjes per talengroep: klassieke talen (waaronder het 'Niet-modern Engels'), West-Europese, Angelsaksische, Oost-Europese, Baltische, Scandinavische, Midden-Oosterse, Afrikaanse, Aziatische en ten slotte Indiase talen. Een woordregister sluit het geheel af.

De auteur heeft het onder meer over de oude Grieken, die verwensingen krasten op loodtabletten die ze in tombes achterlieten als boodschap aan de goden van de onderwereld, over Latijnse scheldwoorden als *mentula* 'lul'; *cunnius* 'kut' en *culus* 'kont', over het Hongaars, dat de twijfelachtige eer heeft te zijn uitgeroepen tot de taal waarin het meest wordt gevloekt, over het Turks, waar automobilisten elkaar vaak uitschelden met *zoon van een ezel*, of over het Arabisch, waar alles wat naar seks verwijst een grove belediging is.

nequissimus

[ne-KWI-sie-moes]

Dit is de overtreffende trap van *nequam*, 'waardeloos, bedorven' en een heel bevredigend bijvoeglijk naamwoord dat je aan elk zelfstandig naamwoord kunt plakken.

Senex nequissimus! 'Ouwe smeerlap!'

shit-disturber

[SJIT-dis-tur-bər]

(Canadees)

Dit is waarschijnlijk een van de weinige authentiek Canadese beledigingen en verwijst naar iemand die meer opschudding veroorzaakt dan strikt noodzakelijk.

lófasz a seggedbe!

[LO-fos ó SJE-ged-bè]

Deze extreem vulgaire uitdrukking, die 'een paardentul in je kont' betekent, wordt als de Grote Hongaarse Vloek beschouwd. De oorsprong voert waarschijnlijk terug naar de tijd toen Hongarije door Turkije bezet werd, eeuwen geleden, toen spietsen een veelvoorkomende vorm van marteling en executie was.

rooinek

[rooi-nek]

(Afrikaans)

Afrikaans voor 'roodnek'. In tegenstelling tot het Amerikaans betekent dit niet 'trailer trash', maar is het een neerbuigende term voor blanke, Engelstalige mensen, gebaseerd op het feit dat hun witte huid in de felle Afrikaanse zon vuurrood kleurt.

Kwalitatief en kwantitatief is de auteur wat onevenwichtig in zijn beschrijvingen: soms lange uitweidingen, soms al te beknopte toelichtingen. Maar goed, dit is een bladerboekje voor het nachtkastje, niet meer, maar ook niet minder.

Robert Vanderplank, *Je bent lelijker dan een apenoksell! Schelden in alle talen*. Rotterdam: BBNC uitgevers, 2011, ISBN 978 90 453 1207 1, 128 blz., 9,95 euro.

Teksten redigeren

KARL HENDRICKX

Volgens de cover vindt u in het boekje *Teksten redigeren* van Wim Daniëls alles ‘wat elke redacteur moet weten maar nooit ergens kan vinden’. Een beetje hyperbolisch ongetwijfeld. Het eerste gedeelte van de belofte maakt het boekje misschien wel waar: je vindt er inderdaad heel wat tips in om goede teksten te redigeren. Of je die nergens anders kunt vinden, daar durf ik wel aan te twijfelen.

Niettemin, een handig en bruikbaar boekje. Alleen al door het formaat (paperback A5) en de geringe dikte (150 bladzijden) is het handiger in het gebruik dan bijvoorbeeld grote broers als de *Schrijfwijzer* van Jan Renkema.

Volgens de kleur van de kaft (koningsblauw) richt het boekje zich tot een redelijk gespecialiseerd publiek, als we de kleurschaal op de achterflap bekijken die uitlegt hoe de coverkleuren van Prisma-uitgaven werken: het boekje zit op niveau 3 van een totaal van 4. Dat wordt bevestigd door de inleidende tekst, waarin staat dat het boek bedoeld is voor eindredacteurs, secretaresses en communicatiespecialisten, en verder ook zinvol is voor mensen die veel teksten schrijven.

Het boek veronderstelt inderdaad wel wat taalkundige en communicatieve voorkennis, maar is verder in een heldere taal geformuleerd die voor iedereen die interesse heeft voor duidelijke teksten goed te volgen zal zijn. Het boek behandelt de klassieke tips en aandachtspunten die je in de meeste handboeken over duidelijk taalgebruik en het schrijven van teksten zult terugvinden: correct gebruik van leestekens, vermijden van verouderde woorden, aandacht voor een duidelijke alineastructuur en een consistente schrijfstijl, het komt

allemaal aan bod. Alles dus wat een redacteur moet weten, maar wat hij zeker ook elders kan vinden, bijvoorbeeld op www.taaladvies.nl, in het *Handboek Stijl* van Peter Burger en Jaap de Jong of in de al eerder genoemde *Schrijfwijzer*.

Op dat laatste standaardwerk heeft de auteur zich ook voor zijn indeling geïnspireerd, zoals hij aangeeft in zijn introductie (blz. 9 e.v.). Wim Daniëls deelt namelijk zijn schrijfadvisen in volgens het RED-model, dat hij ontwikkeld heeft op basis van het CCC-model van Jan Renkema. Het CCC-model concentreert zich om tekstkwaliteit te meten op de *correspondentie* tussen schrijver en lezer, de *consistentie* van alle keuzes in alle tekstonderdelen en de *correctheid* bij het toepassen van taalregels (zie o.m. Jan Renkema, *Schrijfwijzer*, editie 2005, blz. 37 e.v.).

In *Teksten redigeren* gebruikt Wim Daniëls een model dat daarop geënt is en dat focust op *regels* (- correctheid), *eenheid* (- consistentie) en *doelgroep* (- correspondentie): zo kom je tot het RED-model. Net zoals Renkema plaatst Daniëls die drie grote principes of criteria in een tabel samen met vijf niveaus waarop je de principes kunt toepassen: presentatie, formulering, opbouw, inhoud en tekstsoort. Hij vult die tabel op met 23 adviezen, die meteen ook de inhoudsopgave van het boek vormen. Van adviezen 1 en 2, die focussen op de regels op het niveau van de presentatie (met name juiste spelling en juiste interpunctie) tot advies 23, dat handelt over de doelgroep op het niveau van de tekstsoort (met name geschikte tekstsoort).

Dat Daniëls de volgorde van Renkema omkeert, heeft ook een reden. Het CCC-model richt zich vooral tot de schrijver die van een wit blad uitgaat. Die moet

eerst bepalen hoe hij het best zijn tekst overbrengt en dus de correspondentie tussen schrijver en lezer kan realiseren. Vervolgens moet hij ervoor zorgen dat hij tijdens het schrijven van de tekst consistent blijft in zijn keuzes en tot slot moet hij nagaan of de tekst alle taalkundige regels volgt en dus correct is. Wim Daniëls wil met zijn boekje en zijn model vooral de eindredacteurs helpen, en die werken omgekeerd. Zij worden geconfronteerd met een afgewerkte tekst en hebben vooral als taak de naleving van de regels te controleren, in eerste instantie op het vlak van presentatie en formulering, en gaan zo stilaan dieper en dieper in de tekst, naar de eenheid in presentatie, formulering en opbouw en tot bij de gepastheid voor de doelgroep. Maar het boekje is bruikbaar voor beide groepen: eindredacteurs scannen een tekst van RED 1 tot RED 23, tekstschrijvers werken in de omgekeerde volgorde.

Op zich houdt het RED-model dus zeker steek en het is bovendien ook praktischer dan het CCC-model, want het bevat heel concrete adviezen en tips. Niettemin blijft het voor een eindredacteur die het boekje als naslagwerk wil gebruiken soms moeilijk om uit de inhoudsopgave af te leiden waar hij bepaalde regels of kwesties gaat terugvinden. Zo vind je bijvoorbeeld iets over het juiste gebruik van komma's bij *RED 2 – juiste interpunctie*, maar komt kommagebruik ook aan bod bij *RED 4 – doelmatige interpunctie*. Het onderscheid tussen *waarmee* en *met wie* wordt besproken onder het wat vage kopje *de klassieke kwesties* bij *RED 5 – juiste woordkeuze*, samen met het verschil *dan / als* en het verschil *hun / hen / ze*, terwijl bijvoorbeeld het verschil *wat betreft X* tegenover *wat X betreft* aan bod komt in *RED 6 – juiste zinsbouw*.

Dat alles kun je niet afleiden uit de inhoudsopgave, die alleen de RED-adviezen opneemt en zo mooi op één overzichtelijke bladzijde past. Gelukkig is er een uitgebreid register dat dergelijke voorbeelden en gevallen opneemt. Voor een meer ervaren eindredacteur, die vooral even de regels wil checken, maar minder geïnteresseerd is in het feit of iets nu bij de regels voor de presentatie dan wel bij de eenheid op het vlak van formulering thuishoort, is dat register dan ook onmisbaar. Om snel een regel erop na te slaan is dit boekje misschien iets minder handig, maar het biedt een eindredacteur wel altijd een argument om aan te geven waarom hij een bepaalde fout verbetert of voorstelt de tekst te wijzigen: het RED-model geeft immers aan op welk niveau de fout zich bevindt en tegen welk principe de auteur zondigt.

Wim Daniëls schrijft helder en is erg volledig in zijn beschrijvingen. Maar hier en daar frons je soms de wenkbrauwen bij een advies. Zo schrijft hij dat het tegenwoordig gebruikelijk is om voor *enzovoort* of *enz.* een komma te zetten, terwijl dat tot niet zo lang geleden als fout werd gezien (blz. 24 en 30). Niet zo lang geleden moet dan wel heel recentelijk zijn, want de meeste andere handboeken, inclusief taaladvies.net, raden inderdaad nog altijd aan geen komma voor die woorden te plaatsen.

Ook geeft hij als regel aan geen spatie te plaatsen voor het procentteken, terwijl dat bijvoorbeeld volgens de Belgische norm NBN Z01-002 wel moet. Taaladvies.net geeft bij dergelijke kwesties wel aan dat de praktijk en de norm soms uiteenlopen (bijvoorbeeld in het advies over een spatie voor een gradenteken). Maar iedere taaladviseur heeft natuurlijk recht op zijn eigen mening en alleen op die manier kunnen taalregels ook evolueren.

Daniëls is overigens meestal heel genuanceerd en wijst er geregeld op dat je moet afwegen en overleggen met de auteur wat de beste keuze is, een regel die voor eindredacteurs misschien nog belangrijker is om hun beroep met succes uit te oefenen dan de kennis van de orthodoxie zelf. De auteur wijst er trouwens op dat die orthodoxie soms gewoon niet bestaat: *De hier gegeven richtlijn is niet waterdicht [...] U moet op dit punt zelf knopen doorhakken* (blz. 70-71, over *De VS hebben / heeft*). En verderop: *Ook hier is het niet juist om enkelvoud of meervoud voor te schrijven. U zult hier zelf een knoop moeten doorhakken of de keuze moeten volgen van de schrijver van de tekst* (blz. 71, over *Er is / zijn nog drie minuten te spelen*). Een lovenswaardig standpunt, want al te vaak denken eindredacteurs, maar ook schrijvers, nog altijd dat je voor alles wel een vast regelje kunt vinden.

Wim Daniëls, *Teksten redigeren. Wat elke redacteur moet weten maar nooit ergens kan vinden*. Houten/Antwerpen: Unieboek/Het Spectrum, 2011, ISBN 978 90 4910 713 0, 159 blz., 17,99 euro.

Te boek

Taaluitglijders

FILIP DEVOS

De lezers van *Over taal* hoeven we het Nederlandse Genootschap Onze Taal niet voor te stellen: het genootschap bestond vorig jaar 80 jaar en met 32 000 leden is het de grootste vereniging van taalliefhebbers ter wereld. Met een eigen maandelijks tijdschrift, nieuwsbrieven, een website en een taaladviesdienst wil de vereniging 'het enthousiasme voor en de kennis van de Nederlandse taal vergroten'. Dat doet de vereniging onder meer met het tijdschrift *Onze Taal*, dat in elk nummer op de achterflap allerlei ingezonden taaluitglijders opneemt in de rubriek 'Ruggespraak'.

Ter gelegenheid van 20 jaar 'Ruggespraak', alicht de meest populaire rubriek van het tijdschrift, stelde Raymond Noë een bloemlezing van taalkronkels samen onder de titel *Man schiet niet in knie*. In 2004 verscheen al eens een boekje met taaluitglijders in de media, *Door rood en spook gereden*.

Die teksten uit de media die op een grappige manier ontspoord zijn, hebben, aldus samensteller Raymond Noë, iets 'voyeuristisch': de taalkronkels bieden namelijk een inkijkje in de hoofden van hun makers – in hun taalkeuken, als het ware – en daarin gaat het soms op een hilarische manier goed mis'.

De taalkronkels – een selectie van de allergrappigste taaluitglijders in kranten, tijdschriften, websites, reclameborden en -folders die de voorbije jaren door lezers naar het tijdschrift gezonden zijn – zijn onderverdeeld in een zeventigtal rubrieken, zoals 'ouderen', 'sport', 'vlees', 'dieren', 'het weer', 'taal', 'kleding', 'vogels' en zo meer. Een zeventiental korte en luchtige kadertekstjes lichten de taalkundige achtergrond toe van veel voorkomende misgrepen. Het geheel wordt opgevrolijkt met tekeningen van Hein de Kort.

Veel ouderen eten alleen met de kerst (TC/Tubantia)

Inbrekers zagen gaten in winkeldak (De Telegraaf)

Hendrik Conscience leerde zijn volk lezen, Eddy Merckx fietsen en Piet Huysentruyt koken (Het Laatste Nieuws)

Tiel heeft hondenpoep steeds beter in de hand, maar is nog niet tevreden (De Gelderlander)

Erectiepil maakt belofte niet hard (Consumed.nl)

Eén procent van de schoolgaande jeugd gaat niet naar school (Dagblad van het Noorden)

Ik doe poets

En strijk werk (Het Gazetje)

GRATIS MEMBERSHIP

BIJ LIDMAATSCHAP (reclamebord van sport-school)

Capitool Taalgids Noors

Deze taalgids richt zich op toeristen die zich in Italië op eenvoudige wijze in het Noors verstaanbaar willen maken. (Talendomein.nl)

Speciale

Vakanties

Moe, overspannen?

Doe het eens met

Een ezels in de

Frans Pyreneeën (Advertentie in NRC Handelsblad)

AH Warm Dessertfruit

Uit de diepvries (Advertentie Albert Heijn)

Vertalen van de bijbel is een heidense kwestie (Provinciale Zeeuwse Courant)

ZO HELP JE

VRIENDIN IN EEN

CRISIS

(Psychologie magazine)

Nieuwe cursus Volksuniversiteit: NAAKT MODELLEN TEKENEN (Baarnsche Courant)

Pornoster Sasha wil serieus genomen worden (De Standaard)

De korte kaderstukjes handelen over onderwerpen als 'tik fouten' (*koppenhik*), 'januskoppen' (krantenkoppen zijn elliptisch bij uitstek en creëren daardoor dubbelzinnigheid, zoals in *Hulp zorgverleners ramp*), verkeerde samentrekkingen (*Hier zet men koffie en over*), verkeerd gebruik verwijswaarden (*Hij zag zijn buurman en zijn vrouw in het park lopen*), woordafbrekingen (*nieuwsjaarsloop*), drieledigesamenstellingsfouten (*rode wijnrinker*), dubbele negaties (*burgemeester wil fraudebestrijding ontmoedigen*), spellingfouten (*rouwkost*), uitglijders (*befennietconcert*), homonymie (*Zalm vangt bot in EU*) of inversie (*Blinde vrouwen zien de meeste mannen niet zitten*).

Raymond Noë, *Man schiet niet in knie*. De grappigste taalkronkels uit de media. Amersfoort: Bekking & Blitz uitgevers/Den Haag: Genootschap Onze Taal, 2011, ISBN 978 90 6109 3503, 96 blz., Nederland 9,90 euro; België: 11,50 euro (toegestuurd; zie www.onzetaal.nl)

Hersenen of niertjes?

HUGO BROUCKAERT

Vooraleer William Harvey het belang van het hart voor de bloedsomloop ontdekte, werd de lever geacht het belangrijkste orgaan van de mens te zijn. Iets wat vroeger op onze lever lag, moet ons sinds de zeventiende eeuw van het hart. Het hart biedt bovendien als rijmwoord voor het levenslied (smart, zwart, tart, verward, benard ...) veel meer mogelijkheden dan de lever.

Helaas heeft ook het hart bijna afgedaan. Er gaat geen week voorbij zonder dat er een doorwrocht boek verschijnt over onze hersenen, dat onesthetische aangroei van onze wervelkolom. Een leek als ik had tot voor kort alleen weet van een linkerhersen helft, die verantwoordelijk was voor de taal, en een rechterhelft, waarin het talent voor wiskunde huisde. Het kan ook andersom geweest zijn.

Recente studies hebben uitgewezen dat de hersenen oxytocine, dopamine, serotonine en nog een veelheid van andere hormonen produceren. 'De hersenen scheiden gedachten en gevoelens af zoals de nieren urine', zegt de wetenschapper. Oxytocine is het hormoon dat onder meer samentrekkingen van de baarmoeder veroorzaakt. Het blijkt ook de boodschapper van affectie, rust en vertrouwen te zijn en vertelt ook dat je genoeg gegeten hebt. Tevens is het een sociaal bindmiddel. Ergens is er een minuscuul stukje hersenweefsel dat bepaalt of je een camembertfan dan wel een brie-adept bent. Een onooglijk zenuwtje in de prefrontale cortex – of is het in de temporaalkwab? – zorgt er voor dat de ene mens meer talent heeft als bankier en de andere gemakkelijker seriemoordenaar wordt.

De boeken waarin al die bevindingen te lezen staan, zijn het product van diezelfde hersenen, wat mijns

inziens de betrouwbaarheid toch enigszins op de helling zet. Bovendien is er voor de charmezanger nauwelijks een rijmwoord op hersenen te bedenken.

Sinds enige tijd treedt een ander verschijnsel op de voorgrond. Een significant deel van de bevolking wordt voortgestuwd door een product dat niet van de hersenen komt maar van het bijniermerg: adrenaline. Elke krant en elk radio- of televisieprogramma biedt een forum aan een popzanger, een topsporter of zelfs een politicus die iets met adrenaline heeft. Bij de Oscaruitreiking wist een acteur te melden dat *elke cel in zijn lijf implodeerde van de adrenaline*. Een rockzanger beweert dat *de adrenaline uit zijn poriën druipt*. Bij iemand anders *giert de adrenaline door zijn lijf en spat ze er uiteindelijk van af*. Volgens een journalist wordt bij een concert van Madonna *de adrenaline bij de toeschouwers ingespoten*.

Wat is adrenaline voor een ding, vraag ik me af. Een verliefde kerel beweert dat hij bij de eerste kus *de adrenaline kon proeven* en dat hij zoiets *erg lekker* vond. Iemand anders *schiet erg snel in de adrenaline*, zoals een ander in de lach schiet. Eric Van Rompuy voelt de gemeenteraadsverkiezingen naderen: *de politieke adrenaline stroomt door mijn bloed*, laat hij optekenen.

Je kunt tegenwoordig geluk in doosjes kopen: Bongo, Vivabox en Cadeaubox. Bij Cadeaubox heet een van die doosjes 'Adrenaline'. Het product blijkt echter niet in het doosje te zitten. Je moet er een duoparachutesprong voor maken, in een formule 1-auto over een circuit razen of ondersteboven in een achtbaan hangen. Die verliefde kerel van hierboven is overigens al achterhaald met zijn kus die naar adrenaline smaakt. Vandaag de dag kiest men zijn partner op een feromonenparty. Dat gaat over geuren.

Ben ik gek of zijn al de anderen het?

Quiz over taal

Test uw kennis van het Nederlands

NATALIE HULSEN

I. Welk woord wordt hier omschreven?

- kleine diefstallen plegen
 - jatmuizen
 - jatmozen
 - jatmoezen
- kaart waarop de controles van het gebit worden genoteerd
 - saneringskaart
 - tandenkaart
 - behandelingskaart
- druk met diepgeëtste platen, waardoor het afgedrukte reliëf vertoont
 - pregedruk
 - brailledruk
 - reliëfdruk
- het kaartspel spelen waarbij de jas of boer de hoogste troef is
 - kruisjassen
 - schutjassen
 - smousjassen
- garneerband ter versterking op dameskleding
 - soutache
 - bigarreau
 - matelassé

II. Welk woord is correct gespeld?

- ossobuco
 - ossobucco
- goeroes
 - goeroe's
- sucadekoek
 - sukadekoek
- mimicry
 - mimicry
- poliomiëlitis
 - poliomyelitis
- traficant
 - trafikant

III. Welk woord past voor of na de onderstaande woorden?

- hout
titel
..... oksel
- controle
rijm
..... kwestie

- conflict
bevel
..... eiland
- school
kunst
..... les
- regen
bad
..... hagel
- paard
haven
..... serie

IV. Zet de juiste definitie bij de onderstaande woorden op '-fiel'

1. copoclefiel	a) goed oplosbaar
2. myrmecofiel	b) zich bij voorkeur in binnenwateren ophoudend
3. coprofiel	c) koudeminnend
4. anemofiel	d) gewas waarvan het stuifmeel door de wind wordt overgebracht
5. gerontofiel	e) een voorkeur hebbend voor een stikstofrijke bodem
6. reofiel	f) verzamelaar van sleutelhangers
7. psychrofiel	g) dier dat met de mieren in biologische verbondenheid leeft
8. nitrofiel	h) de stroom beminnend
9. lyofiel	i) iemand die seksuele lust beleeft aan uitwerpselen
10. limnofiel	j) iemand die zich seksueel tot bejaarden aangetrokken voelt

OPLOSSINGEN

I. 1b / 2a / 3a / 4c / 5a
II. 1a / 2a / 3b / 4a / 5b / 6b
III. 1. bad / 2. spelling / 3. taal / 4. vlieg / 5. stof / 6. politie
IV. 1f / 2g / 3i / 4d / 5j / 6h / 7c / 8e / 9a / 10b